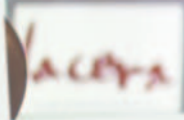

Lacera

Butlletí de l'entitat Lacera
Cercle d'Estudis Llorençans

novembre
2021

BUTLLETÍ
26è

- Editorial
- El Pou de l'infern
- Càtars a Sant Llorenç Savall?
- L'avi Mariano Borrell Aguilà
- El bar com a punt de trobada
- Recordant l'Àngels Morral i Roma
- Miscel·lània

Acte d'homenatge a Joan Margenat. Foto: Josep M. Noguer

1741. Apoca de dos de Joan Guesecar a Dalmau

Com en tants altres aspectes de la nostra vida, la Covid-19 suposà una important patacada per a les il·lusions dels membres de Lacera. L'esclat de la pandèmia coincidí amb l'inici d'una nova etapa en la nostra entitat, un cicle que s'encetava amb una nova fornada de col·laboradors, l'estrena de local i un grapat d'idees fresques sorgides d'aquesta renovació.

Els successius confinaments i les restriccions en la celebració d'actes públics ens van obligar a cancel·lar molts dels actes que volíem tirar endavant, entre ells la presentació de la renovellada revista Lacera, sens dubte el *leitmotiv* de l'entitat. Lluny de rendir-nos, però, hem esperat el moment adient per prémer l'accelerador i recuperar l'empenta que teníem fa un parell d'anys.

De l'estiu ençà, Lacera ha organitzat dos actes dins l'Estiu Cultural del poble, una xerrada sobre les excavacions a la cova Simanya i la imprescindible presentació del nou número de la revista, aquest que ara mateix teniu a les mans.

Un dels objectius que ens vam plantejar en ençar aquest nou període fou el d'incrementar el número de col·laboradors de la revista. I val a dir que ho hem aconseguit amb escreix. Tant és així, que ens hem vist obligats a reservar alguns articles per a l'any vinent perquè el gruix de la publicació ha excedit les nostres previsions.

Tal com ja va succeir en el número anterior, els articles d'aquest exemplar són de temàtica ben variada, per bé que tots ells giren al voltant del nostre poble. En Xavier Borrell ens explica la commovedora història del seu avi, en Mariano Borrell, un llorençà víctima de la repressió franquista. Per la seva banda, la Mertxe Pamplona ens ofereix una particular visió antropològica del nostre entranyable bar Royal, mentre que el nostre col·laborador habitual Jordi Guillemot aporta una curiosa redescoberta toponímica. En Joan Rosell recorda la figura de l'enyorada Àngels Morral, traspassada ara fa deu anys. Completa la revista l'article de l'Albert Vicens on es planteja la possibilitat de la presència de càtars al castell de Pera.

Bona lectura!

Lacera

*Butlletí de l'entitat Lacera
Cercle d'Estudis Llorençans*

Any XVIII (2a Època)
Número 26
Novembre 2021

Adreça postal: C/ Canigó, 7
08212 Sant Llorenç Savall

Direcció: **Albert Vicens Llauredó**

Redactors: **Jordi Guillemot Marcet,
Josep Maria Noguera Palmieri,
Mertxe Pamplona Fernández,
Laura Pascual Pascuas,
Francesc Roma Millan,
Jaume Valls Droguet,
Jaume Valls Vila
Albert Vicens Llauredó**

Fotografies: **Albert Vicens Llauredó,
Josep M. Noguera Palmieri,
Joan Rosell Garrido**

Disseny: **estudi.cat**

Homenatge a Joan Margenat i Roma

Dins dels actes de l'estiu cultural 2021, Lacera va voler retre homenatge a un dels seus socis fundadors i personatge clau de la història llorençana de la segona meitat del segle passat: en Joan Margenat Roma, popularment conegut com el Joan de la Roca.

Després de modificar dates i emplaçaments per causes meteorològiques, finalment l'acte, tingué lloc el dissabte dia 4 de setembre, al patronat de Sant Josep i aplegà una vuitantena de persones vingudes d'arreu.

L'homenatjat, visiblement emocionat, rebé el reconeixement del poble a través d'un extens llibre de dedicatòries.

Lacera també l'obsequià amb un retrat realitzat pel nostre company Joan Rosell.

Foto 1: Públic aplaudint al finalitzar l'acte

Foto 2: Joan Margenat durant el seu parlament

Foto 3: Jaume Valls llegint el text introductori

Foto 4: En Joan Margenat parlant amb dos dels assistents a l'acte.

Foto 5: En Joan i la Francesca de Cal Xocolata, tots dos de l'any 1929

Foto 6: Joan Margenat, Francesc Roma i Oriol Montull

Foto 7: Imatge del fons: Retrat/dibuix, obsequi de Lacera

El Pou de l'infern

A Sant Llorenç Savall,
l'infern és poc profund

Vam ensopegar amb el suggeridor topònim del Pou de l'Infern fent un buidatge d'afrontaments de trossos de vinya dels anys trenta del segle dinou. Tres parcers (Jaume Rius, Francesc Casanovas i Francesc Valls 'Mariano') tenien vinya al lloc dit el Pou de l'Infern, topònim que vint anys més tard ja no apareixia a l'amillament. Pel número de finca de cada tros vam saber que el Pou de l'Infern havia quedat integrat dins del Camp d'en Lluís, un altre topònim que avui gairebé ha caigut en l'oblit.

Lluís Vergès i Solà defineix la cavitat del Sot de l'Infern com un 'clot profund que arriba fins a poques passes del propi riu'. Jaume Pujol, arrendatari d'uns horts propers ens hi acompanyà.

Topografia de l'indret

Situació

Partint del Pont de les Conques prendrem el trencall que segueix paral·lel al riu en direcció Vilatersana, via torrent Bo. Passarem pel costat del Camp d'en Lluís. Deixarem a la nostra dreta la pista que mor a la caseta i el torrent Bo. Nosaltres seguirem paral·lels al riu, davallant aviat fins al pont de pedra seca que salva el torrent Bo i que fou reconstruït després de l'incendi de 2003. Sota mateix del pont trobarem el Pou de l'Infern.

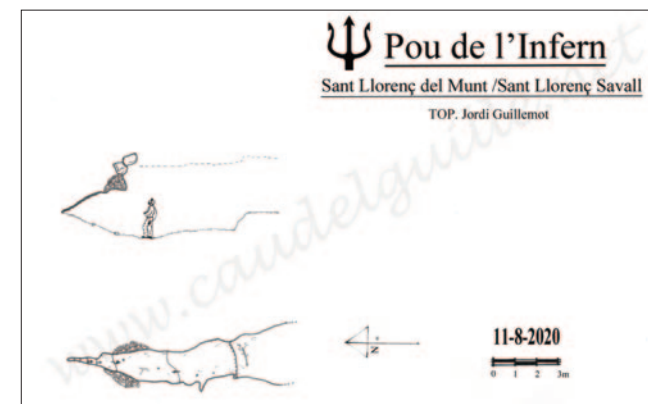

El Pou de l'Infern (fotografia d'Albert Vicens)

Descripció

Clot profund del tàlveg del torrent tancat amb parets verticals, de poc més de tres metres de profunditat. És possible que amb les aportacions del torrent el clot original hagués estat més profund. El tram de sis metres de torrent té una orientació completament nord i per aquesta banda forma una petita cavitat concrecionada d'uns dos metres, sense continuïtat. Nombroses restes de ceràmica moderna foren trobades

en el curs de l'exploració, algunes d'elles semienterrades. Metres més avall del tàlveg un pontet molt embardissat creua el torrent.

Croquis de la situació del Pou de l'Infern

BIBLIOGRAFIA

- VERGÉS i SOLÀ, Lluís. *Foranies i altres coses de Sant Llorenç Savall*. Guia il·lustrada d'un poble reblert d'història. 1971.

Càtars a Sant Llorenç Savall?

El misteriós origen dels Vernet,
senyors del castell de Pera

Aquest article gira al voltant de dues històries paral·leles que, tal vegada, s'enllacen en una de sola. La primera es situa al nostre poble i té com a protagonistes l'Arnau i el Tomàs Vernet, senyors del castell de Pera. L'altra té l'origen al Rosselló, però també a bona part del territori de l'antiga corona d'Aragó, i corre a càrrec de la saga dels Vernet, senyors del castell de Vernet a Perpinyà i declarats seguidors del catarisme. Diverses dades documentals semblen posar de manifest que ambdós llinatges corresponen en realitat a la mateixa línia familiar. Si és així, esdevingué el castell de Pera refugi dels darrers càtars de la corona catalanoaragonesa?

El castell de Pera al segle XIII

Enlairat al capdamunt d'un turó rocallós, el castell de Pera exercí el poder feudal sobre el territori de l'actual Sant Llorenç Savall des del llunyà segle X. En el decurs dels segles, la fortalesa anà canviant successivament de propietaris fins que el 1376 passà a engruixir el patrimoni dels Sentmenat. El període que ens interessa, el segle XIII, fou, en aquest sentit, especialment mogut. A principis d'aquella centúria els senyors de Pera eren la família Vilar (Bernat de Vilar i Arnau de Vilar, pare i fill respectivament), però el castell de seguida va passar a mans de Ramon de Coaner, qui propicià l'arrendament de la ferreria del poble a la família Ferrer, just on avui s'alça la masia de Ponsferrer. En un rampell místic, aquest noble decidí ingressar sobtadament com a monjo al monestir de Sant Llorenç del Munt, abandonant la vida seglar i, de retruc, les seves atribucions com a senyor de Pera. Corria aleshores l'any 1228. A partir d'aquell any el castell canvià d'amos amb una velocitat vertiginosa. Fins i tot és possible que durant un curt període de temps fos el mateix abat del monestir del Munt qui ostentés part del títol. En qualsevol cas, l'escassa documentació de l'època

deixa clar que els drets sobre la fortalesa es repartien entre diversos nobles, entre els quals destacava el poderós vescomte de Cardona.

Els Vernet del castell de Pera

És en aquest context de canvi d'amos que, l'any 1266, Arnau Vernet adquireix els drets sobre el castell de Pera al vescomte de Cardona, esdevenint el nou senyor de la fortalesa. El protagonista de la nostra història sorgeix del no res: no s'ha localitzat cap document que faci referència als seus orígens. Això sí, per la seva estreta relació amb el vescomte de Cardona cal deduir que era un noble ben relacionat amb la Cort i, en particular, amb el rei Jaume I. A partir del moment que esdevé senyor de Pera, la trajectòria vital d'Arnau de Vernet està molt ben documentada. Casat amb El·lesèn (Elisenda), tenia tres fills mascles: Tomàs Vernet (primogènit i hereu del castell), Arnau Vernet i Arbert Vernet. Aquest darrer devia morir jove, perquè de seguida es fa fonedís en els documents. L'Arnau Vernet ja devia ser un home madur quan esdevingué senyor del castell de Pera, així ho sembla indicar el fet

que els seus tres fills de seguida tenen poders per gestionar contractes de compra-venda de propietats, tal com demostra un document del 1277 sobre unes finques de Mura¹. En qualsevol cas, l'any 1283 consta ja com a difunt. El succeeix el seu fill, Tomàs de Vernet, casat amb Geralta. El nou senyor de Pera ostentà el títol tan sols quatre anys: el 1287 vengué el castell a Pere Marquès, notari de Barcelona i home de confiança del rei Alfons III.

Els Vernet van ostentar el títol de senyors del castell de Pera durant una vintena d'anys. Un lapse de temps relativament curt, però suficient per bastir una torre d'homenatge a l'extrem nord

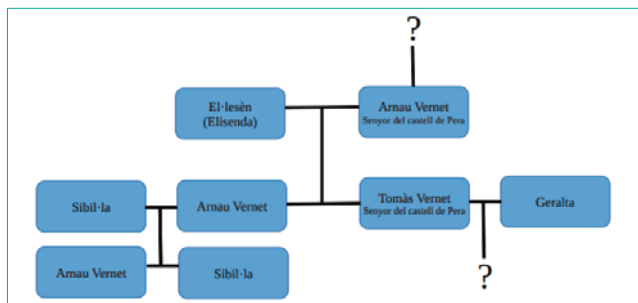
Ruïnes del Castell de Pera, amb el Montcau al fons

La torre de Vernet, al castell de Pera, en una fotografia del 1923 (arxiu Miquel Casals)

de la fortalesa. L'estructura, coneguda amb el nom de torre de Vernet, es mantingué parcialment dempeus fins ben entrat el segle XX, tal com demostren algunes fotografies. Cal recordar que aquestes torres, a banda de ser l'indret on es practicava la cerimònia de reconeixement entre senyor i vassall, servien habitualment per destacar alguna proesa bèl·lica.

Sorgits del no-res però ben relacionats amb l'alta noblesa, els Vernet van abandonar el castell de Pera embolcallats amb el mateix misteri que van arribar. Els interrogants, doncs, s'amunteguen: Qui era l'Arnau Vernet? Quins eren els seus orígens? Per què va bastir una torre d'homenatge al castell? Per provar de trobar respostes cal abocar-se a la segona de les nostres dues històries: la dels Vernet de Perpinyà.

Genealogia dels Vernet del castell de Pera

Els Vernet del Rosselló

Aspecte actual del castell de Vernet, a Perpinyà

Documentat des del segle X, l'antic castell de Vernet² s'alça actualment en un barri de la ciutat rossellonesa de Perpinyà. Reconvertit en un centre sanitari d'atenció per a discapacitats, l'edifici ha patit profundes transformacions en el decurs dels anys, de manera que avui dia costa molt distingir-hi els elements medievals propis de la fortalesa original.

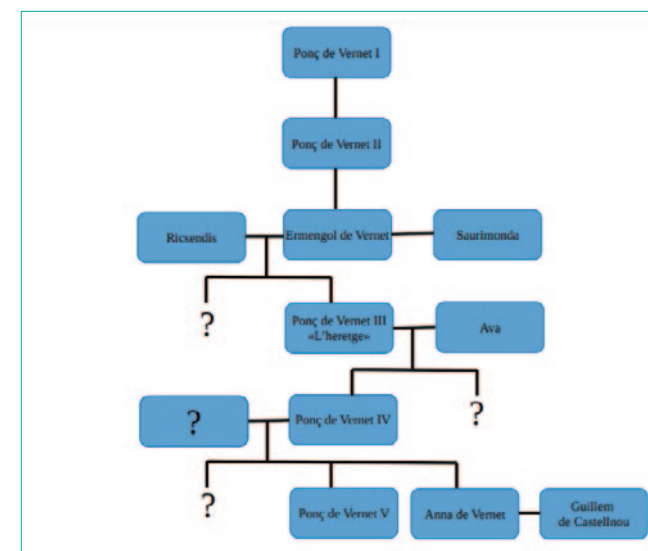
La documentació permet resseguir el fil de la saga dels Vernet rossellonesos amb relativa facilitat tot i que, com veurem, existeixen algunes llacunes

que donen peu a especulacions. El primer nom conegut d'aquesta poderosa família, que tenia diverses propietats escampades pel Rosselló i per diversos indrets de la corona catalanoaragonesa, és un tal Ponç de Vernet I, documentat el 1140. A la seva mort, el títol passà a mans del seu fill Ponç de Vernet II. Cap el 1157, sabem que aquest vivia a Torrelles (Torrelles de la Salanca, també al Rosselló) en companyia del seu fill Ermengol. A la mort del pare, cap el 1158, Ermengol Vernet esdevé el nou senyor del castell. Val la pena aturar-nos una mica en aquest personatge, tant per la seva rellevància històrica com per la llegenda vinculada a la seva muller Saurimunda. L'estreta relació d'Ermengol amb el casal de Barcelona queda ben palesa amb un document del 1159 on concedeix a Ramon Berenguer IV (avi de Pere II «el Catòlic») la guàrdia i custòdia del seu castell de Salses³. També som coneixedors de la seva vinculació amb l'orde dels templers, car el 1182 entra a la Confraternitat del Masdeu del Temple de Perpinyà amb el vist-i-plau de la seva esposa Ricsendis⁴, amb al qual ja havia tingut algun fill. A la mort d'aquesta, l'any 1193 es casà en segones núpcies amb Saurimonda de Navata, una jove noble de només quinze anys d'edat. Ermengol

Vernet, molt més vell que la seva nova muller, morí poc després, car el 1197 Saurimonda es casava en segones núpcies amb el noble Ramon de Castell Rosselló. És en aquest punt que la llegenda pren el relleu a la documentació. La tradició oral ha relacionat l'esmentada Saurimonda amb el trobador rossellonès Guillem de Cabestany, del qual era amant a esquenes del seu marit. En descobrir la infidelitat, i sempre segons el llegendari, en Ramon de Castell Rosselló matà el trobador i, per acabar-ho d'adobar, li arrencà el cor i li serví com a plat principal a la seva muller durant un àpat amb l'argument que era un cor de senglar. La història acabà com el rosari de l'Aurora, perquè Saurimonda, en descobrir el terrible secret, es llençà al buit des d'una balconada del castell⁵.

Tornant als Vernet i al fil estrictament històric, a la mort d'Ermengol el succeí el seu fill Ponç III de Vernet (possiblement fill de Ricsendis), figura clau de la nostra narració i de la història medieval rossellonenca. La documentació generada al voltant d'aquest personatge és abundantíssima. Ponç III de Vernet apareix contínuament en el seguici del rei Pere II «el Catòlic» i molt probablement participà, juntament amb altres cavallers rossellonesos, en

el combat de les Navas de Tolosa. La seva estreta relació amb el rei es veu corroborada amb les cessions de diversos drets⁶ que li foren atorgades per aquest i pel fet d'aparèixer sovint com a testimoni de les actes reials signades a Perpinyà⁷. La fraternitat existent entre Pere «el Catòlic» i Ponç de Vernet III, de ben segur reforçada pels fets d'armes, s'enrara arrel de les creences religioses del senyor de Vernet. Efectivament, a principis del segle XIII un cert nombre de famílies nobles rosselloneses, entre elles Ponç de Vernet III, són acusades de seguir la doctrina càtara⁸.

Genealogia dels Vernet del Rosselló

El papa Innocenci III, mogut més aviat per raons geopolítiques que no pas religioses, emprengué amb ajuda dels barons francesos una veritable croada per eradicar el catarisme d'Occitània, on la doctrina s'havia estès com una taca d'oli. No és objectiu d'aquest treball analitzar les causes i conseqüències de l'anomenada croada albigena, tan sols destacar l'acarnissament d'alguns dels seus episodis, sovint protagonitzats pel famós Simó de Montfort, cabdill de l'exèrcit croat. L'avenç de les forces croades va provocar una situació de guerra civil a Occitània, aixecant en armes a destacats nobles rossellonesos. Tenim notícia que Ponç de Vernet III va lluitar contra els croats comandats per Simó de Montfort i que va mantenir estretes relacions amb els heretges albigenos. Mentrestant, Pere «el Catòlic» es debatia entre acatar les ordres d'Innocenci III contra els càtars o bé defensar els interessos dels senyors occitans, vassalls seus però acusats d'heretges. El conflicte culminà amb la famosa batalla de Muret (1213), on Pere «el Catòlic» resultà mort i on la corona catalanoaragonesa perdé bona part dels seus dominis occitans en favor de França.

Ponç de Vernet III, conegut des d'aleshores com «l'Heretge», es va retirar a Masdén, on va morir

el 1223⁹. Gairebé quaranta anys més tard, el 1260, s'obrí un procés inquisitorial contra ell, acusat d'heretgia. Després d'un judici dirigit pels dominics Pere de Cadireta i Bernat de Bac, va ser jutjat post mortem, condemnat i les seves restes foren exhumades i cremades el 1263. Els seus béns foren requisats i passaren a ser propietat de la corona catalanoaragonesa.

A «l'Heretge» Ponç III el succeí el seu fill Ponç de Vernet IV. La documentació no deixa clar si aquest darrer era fill únic o bé tenia germans. El nou senyor de Vernet de seguida es guanyà els favors del rei Jaume I. Abjurant de la fe càtara (si més no de portes enfora) esdevingué un estret col·laborador del Conqueridor. Sabem del cert que participà activament en les diverses campanyes militars empreses pel rei, entre elles la conquesta de Mallorca. Que esdevingué la seva mà dreta al Rosselló ho demostra el fet que exercí de testimoni en gairebé totes les cartes reials signades a Perpinyà durant els anys que exercí de senyor de Vernet (1223 a 1261). Agraït pels seus serveis, Jaume I retornà els béns confiscats a Ponç III al seu fill Ponç IV l'any 1260, poc després de la sentència inculpatòria de «l'Heretge», declarant-lo a ell i a la seva família absolts per sempre de tota taca d'infàmia pels delictes

comesos pel seu pare. Val a dir que la restitució no li sortí de franc: Ponç de Vernet IV va haver de pagar 2.200 sous a la corona per recuperar les propietats del pare. A partir del mes d'octubre d'aquest mateix any 1260 Ponç IV començà a vendre i intercanviar les seves propietats rosselloneses en un procés que culminà amb l'intercanvi amb Pons Hugues, comte d'Empúries, dels castells i llocs de Millàs, Torrelles, Tautaüll i Vernet, així com els seus ingressos de Salses i Ceret, contra el castell i la ciutat de Cadaqués. Alguns autors han explicat aquestes transaccions com a producte de la penúria econòmica que travessava el fill de «l'Heretge». Això no obstant, tal com expliquen Borralló i Bernard a la seva excel·lent monografia «La seigneurie de Vernet», aquesta afirmació és més aviat exagerada perquè la ciutat de Cadaqués compensava suficientment la venda de les propietats rosselloneses. Tal vegada fou la necessitat d'allunyar-se de l'estigma que arrossegava la família al Rosselló, i no pas la ruïna econòmica, el que empenyà a Ponç de Vernet IV a instal·lar-se al sud dels Pirineus. Com veurem, no és cap disbarat pensar que altres membres de la família fessin el mateix i que un d'ells anés a parar al nostre castell de Pera.

El castell de Cadaqués, al centre de la imatge, esdevingué propietat de Ponç de Vernet IV l'any 1260

El 1261 morí en Ponç de Vernet IV. El succeí el seu fill, de nom Ponç, per a variar. Ponç de Vernet V, de marcada vocació religiosa, ingressà com a monjo al convent dels frares menors de Perpinyà el 1273, deixant tots els seus béns a la seva germana Anna, que es va casar amb Guillem de Castellnou. Amb ell s'estroneja la saga dels Vernet del Rosselló. Això no obstant, alguns indicis documentals semblen indicar que una branca de la família tirà endavant¹⁰. Borralló i Bernard, fins i tot, deixen la porta oberta a que el propi Ponç

de Vernet V tingués algun altre fill mascle. Això no obstant, és més lògic pensar en l'existència d'algun germà, fill de Ponç IV i nét de «l'Heretge», tenint en compte que l'herència passà a mans d'Anna de Vernet, fet que de ben segur no hauria esdevingut si aquesta hagués tingut algun germà mascle.

Lligant caps

Un cop exposades les dues històries de la nostra narració, la pregunta que se'ns planteja és evident: corresponen els Vernet del castell de Pera a la saga dels Vernet rossellonesos? A les properes pàgines provarem d'aportar alguns indicis que semblen confirmar que, efectivament, ambdós llinatges corresponen a un de sol. La nostra hipòtesi és que una branca de la família rossellonesa, tal vegada en un intent de deixar enrere l'estigma religiós que arrossegava, s'instal·là al sud dels Pirineus sota la tutela del rei de la corona catalanoaragonesa. La contrastació d'aquest supòsit passa per localitzar algun vincle de parentiu entre algun Ponç de Vernet (Ponç IV o bé Ponç V) amb el nostre Arnau Vernet del castell de Pera.

No existeix cap document oficial conegut on apareguin simultàniament un Ponç i un Arnau Vernet. Això no obstant, trobem un raig de llum en una de les grans cròniques dels reis del casal de Barcelona. En el capítol XXXII de la Crònica del Rei Pere III «el Gran» redactada el 1288 per en Bernat Desclot (Llibre del Rei en Pere d'Aragó e dels seus antecessors passats) podem llegir:

Dels companys que mena ab si lo comte En Nuno.

«Lo comte En Nuno mena ab si per capdelladors e per companys, hun comanador molt honrat, En Jofre de Roca Berti, En Oliver de Termens, En Ramon de Canet, En Gisbert de Barbera, e En Ponç de Vernet, e En Pere Arnau de Barbera, e En Bernat Spanyol, e En Berenguer Mont-Squiu, En Arnau de Vernet e En Cascalla Rois, e dos honrats barons de Castella».

El text fa referència a les Corts Generals convocades per Jaume I amb motiu de la preparació de la campanya militar de la conquesta de Mallorca el 1228. Nuno Sanç, comte de Cerdanya i Rosselló i ma dreia del rei, es compromet a participar en l'expedició «ab cent cavallers armats» (Llibre dels Fets o Crònica de

Jaume I) especificant en aquest paràgraf alguns dels noms dels cavallers seleccionats. El Ponç de Vernet que hi figura no pot ser altre que en Ponç de Vernet IV, mentre que l'Arnau de Vernet ha de ser, forçosament, familiar de l'anterior. És aquest Arnau el mateix home que esdevingué, anys més tard, senyor del castell de Pera? A falta de cites clares que aclareixin la relació de parentiu que existia entre els dos Vernet, la coincidència de dates fa pensar que, efectivament, podria ser-ho. Si l'Arnau Vernet que esmenta en Desclot era un jove de vint anys durant la campanya de Mallorca (possiblement fill del propi Ponç de Vernet IV), en tindria al voltant d'una seixantena l'any 1266, quan esdevé senyor del castell de Pera. Recordem que l'Arnau Vernet del nostre castell ja és un home madur, amb tres fills en edat de signar contractes, quan aterra a Sant Llorenç Savall. Una segona possibilitat que tampoc podem descartar és que l'Arnau Vernet de les Corts del 1228 sigui el pare de l'Arnau Vernet del castell de Pera. En qualsevol cas, la relació de parentiu entre ambdues famílies sembla evident.

Si rebusquem, encara podem trobar algunes referències que aporten una mica més de llum a la figura d'Arnau de Vernet i semblen acabar de

corroborar la nostra hipòtesi. Així, en document datat el 1242, el bisbe de València dona en feu a Arnau de Vernet el terç de delme de les seves heretats a l'horta de València¹¹. El nostre Arnau, doncs, no només participà activament en la conquesta de Mallorca sinó que també s'embranchà en la de València. La seva estreta relació amb el rei Jaume I, doncs, queda ben manifesta.

A la mort de Jaume I, el 1276, Arnau Vernet continuà fidel a la corona d'Aragó. Així ho demostra el fet que ens torni a aparèixer entre els «notables cavallers rossellonesos» que acompanyaren Pere III «el Gran» a la campanya al nord d'Àfrica el 1882. Rafel Cervera¹², en la seva «Historia de Cataluña compuesta por Bernat Desclot» ens ofereix aquesta llista: Guillem de Castellnou, Pere de Fenollet, Ramon de Canet, Bernat de Montesquiu, Arnau de Vernet, Gil d'Enveig, Ramon Descatllar i Simó Desllor. Per la coincidència de dates i la indiscutible relació amb la corona, és evident que aquest Arnau ha de correspondre forçosament al senyor del castell de Pera. Per acabar-ho d'arrodonir, sabem que Arnau Vernet del castell de Pera ja era mort el 1283, quan el succeeix el seu fill Tomàs. És molt

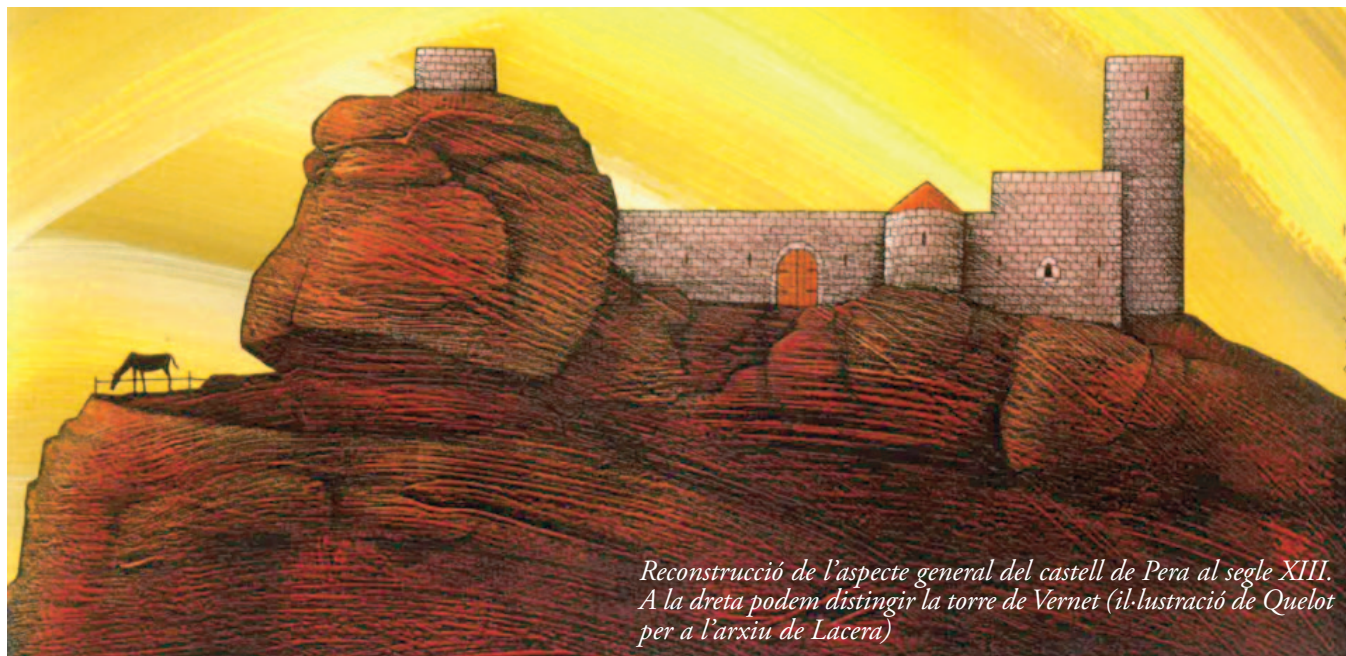
probable, tot i que no hem trobat cap documentació que ho corroborei, que morís durant la campanya africana fent costat del rei Pere.

A tall de conclusions

Un cop estudiada la documentació referent als Vernet de Perpinyà i als Vernet del castell de Pera podem extraure les conclusions següents:

a) Ambdós llinatges van mantenir una estreta relació amb la corona catalanoaragonesa i, en particular, amb els diferents reis del casal de Barcelona que es van anar succeint al llarg del segle XIII (Pere II «el Catòlic», Jaume I el Conqueridor i Pere III «el Gran»). Aquest fet, recolzat amb la crònica de Bernat Desclot on apareixen simultàniament un Ponç i un Arnau Vernet i amb la coincidència de dates, permet afirmar, amb poc marge d'error, que ambdós llinatges corresponen en realitat a un de sol.

b) Queda per definir quina fou la relació de parentiu entre Ponç Vernet IV i Arnau Vernet.

*Reconstrucció de l'aspecte general del castell de Pera al segle XIII.
A la dreta podem distingir la torre de Vernet (il·lustració de Quelot
per a l'arxiu de Lacera)*

Analitzant les dates, sembla plausible que l'Arnau fos fill del primer. En aquest cas, l'Arnau Vernet que lluita a Mallorca seria el mateix home que, anys més tard, esdevé senyor del castell de Pera i lluita (i possiblement mor) al costat de Pere III «el Gran» durant la campanya del nord d'Àfrica. També hi ha la possibilitat que fossin germans i que l'Arnau del castell de Pera sigui el mateix home de la campanya de Mallorca o bé fill seu. Caldrà indagar en nous documents per acabar de descabdellar-ne el vincle.

c) No sabem els anys concrets durant els quals es va bastir la torre d'homenatge al castell de Pera (torre de Vernet). Si fou Arnau Vernet qui l'edificà, l'acció devia respondre a una mostra d'agraïment envers el rei Jaume I el Conqueridor pel tracte de favor que va donar a la família. Si fou en Tomàs Vernet qui emprengué la seva construcció durant els quatre anys que ostentà el títol de senyor del castell, podria tractar-se d'un elogi a la campanya del nord d'Àfrica engegada per Pere III i, al mateix temps, un homenatge a

la figura d'Arnau Vernet, molt possiblement caigut durant l'escomesa.

d) Més enllà del sensacionalisme que comporta el títol d'aquest treball, és evident que mai hi van haver càtars al castell de Pera. Els descendents de Ponç de Vernet III «l'Heretge» van renegar públicament de la doctrina càtara, recuperant així els favors de la corona i els béns que els havien estat confiscats.

Això no obstant, mai no sabrem per quins camins anava la fe dels Vernet del castell de Pera a porta tancada...

Albert Vicens Llauradó
Sant Llorenç Savall, primavera de 2021

NOTES

1. 1277.- 17 de les calendes de febrer. Lloació feta per Tomàs, Albert i Arnau Vernet, germans, a Pere Bonfill, monjo de Sant Llorenç del Munt, de la venda que Elisenda de Vernet, llur mare, li féu en franc alou de dos masos amb homes i dones, en la parròquia de Sant Martí de Muredine. Un d'ells el té Pere Mata i l'altre Guillem de Castellar. ACA
2. Existeix un altre castell de Vernet a Artesa de Segre, però els llinatges dels senyors d'aquesta fortalesa mai van portar el nom de Vernet.
3. *Liber Feudorum Maior*. Cartulari Reial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó
4. Arxiu Departament de Perpinyà
5. Sabem del cert que això no fou així car, a la mort de Ramon de Castell Rosselló, Saurimonda es casà en terceres núpcies amb Arnald de Mosset.
6. El 1197 el rei Pere concedeix a Ponç de Vernet, Ramon de Castell Rosselló, Ramon de Torrelles i altres drets sobre Torrelles. *Liber Feudorum Maior* (pag. 286, doc. 801).
7. El 1211 Ponç Vernet figura entre els testimonis d'un privilegi del rei Pere atorgat a Perpinyà a favor dels habitants de Vilafranca de Conflent. Més tard, al 1213, signa com a testimoni d'una acta reial a Cotlliure.
8. En termes generals, el catarisme es caracteritzava per la seva visió dualista del món, amb una clara divisió entre el Bé i el Mal. De la mà del principi del Bé (Déu) va sorgir la creació veritable: el Cel i els esperits, que són eterns i incorruptibles. De la mà del principi del Mal (Dimoni) sorgí la creació il·lusòria: la del món material, visible, inestable, en què tot està sotmès a la corrupció, a la mort, al desordre, al patiment i a la violència. Era precepte irrenunciable dels càtars, per tant, defugir el món material.

9. *Pons de Vernet III va ser entre 1200-1210 un dels benefactors dels templers de Masdeu, com havia estat el seu pare Ermengau, del qual tenim l'acte d'afiliació al temple, i com serà el seu fill també anomenat Pons. També va ser confrare del Temple*
10. El 1339, un tal Pere de Vernet fou escollit abat de l'abadia de Sant Martí del Canigó.
11. Arxiu de la Catedral de València, pergami n. 2.424 (cat.n.116), i pergami n.1206 (cat.n.117)
12. Cervera, Rafael. *Historia de Cataluña compuesta por Bernardo Desclot*, 1616, p. 128.

BIBLIOGRAFIA

- BORRALLO, J. I BERNARD H: *La seigneurie de Vernet (Perpignan)*. Imprimerie Alsatia. PERPINYÀ, 1934
- CERVERA, Rafael. *Historia de Cataluña compuesta por Bernardo Desclot*, 1616
- DESCLOT, Bernat: *Llibre del Rei en Pere d'Aragó e dels seus antecessors passat* (1288). Editorial Barcino, Barcelona, 2010.
- GRAU, S., BERGA, E. I CINGOLANI, S.: *L'herètica pravitat a la corona d'Aragó: documents sobre càtars, valdesos i altres heretges (1155-1324)*. Fundació Noguera, Barcelona, 2015.
- LACERA (Cercle d'Estudis de Sant Llorenç Savall): Butlletí número 5 de l'entitat: *El Castell de Pera. Sant Llorenç Savall*, 2005.
- MAÑÉ, Maria Cinta: *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona (anys 883-1334)* Volum I. Arxiu municipal de Barcelona, 2004

- SANS, Josep Maria (director): *Els pergamins documentals de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (1142-1500)*. Fundació Noguera, Barcelona, 2014.
- TRÉTON, R.: *Observacions sobre un capbreu de rendes i usos del comte d'Empúries al castrum de la Roca d'Albera fet el 1264. Tesi doctoral*. Universitat de París I-Panthéon-Sorbonne, Paris, 2011.
- VALLS, Jaume i VICENS, Albert: *Sant Llorenç Savall. Més de mil anys d'història*. Editorial Farell, Sant Vicenç de Castellet, 2010.

WEBGRAFIA

- Arxiu de la Catedral de València:
<https://www.uv.es/guinot/Documents/DocumentsCatedral.htm>
- Lacera (Centre d'Estudis de Sant Llorenç Savall):
<https://lacasavall.cat>
- Corpus de trobadors IEC:
<https://trobadors.iec.cat>

Càpsula del temps

Des de Lacera hem pensat fer i enterrar, de cara a la festa major del 2022, una càpsula del temps i per això l'hem de començar a preparar a un any vista, doncs hem d'implicar primerament a l'ajuntament com a avalador de la nostra càpsula, així com a escoles, entitats i particulars que estiguin interessats a participar en aquesta iniciativa.

Càpsula del temps, concepte:

Es tracta de posar una sèrie d'objectes dins d'una càpsula (contenidor) i enterrar-la de manera segura, per desenterrar-la en una data futura, perquè els vilatans de l'època puguin recuperar objectes i documentació d'un altre temps (el nostre).

Els objectes han de ser representatius del nostre present temporal i la data futura potser, per exemple, un any rodó o una data important o representativa de la nostra vila dins d'un espai de temps de 70-75 anys, just perquè els nens i adolescents del present siguin els avis del futur i els referents socials de l'època de l'obertura.

La càpsula s'ha d'enterrar en lloc segur, segellar-la i que sigui de difícil accés i ens hem de guiar pels egipcis per fer-ho, no volem que ningú saquegi el nostre tresor.

Els objectes a enterrar seran aportats pels vilatans i institucions de manera aleatòria i hi haurà una "comissió valorativa" que decidirà si l'objecte/document presentat és apte per al «confinament temporal» proposat, atenent al sentit comú i a la realitat del nostre present social.

Tindreu més informació a mesura que passin els mesos i vagi madurant la idea. A la nostra web hi haurà un espai dedicat a la càpsula del temps. Si hi estàs interessat o tens idees interessants sobre el tema, només cal que ens escriguis a: **info@lacerasavall.cat** perquè les tinguem en compte. D'altra banda la nostra intenció és fer trobades obertes per perfeccionar i vestir aquesta iniciativa, doncs no en tenim referents.

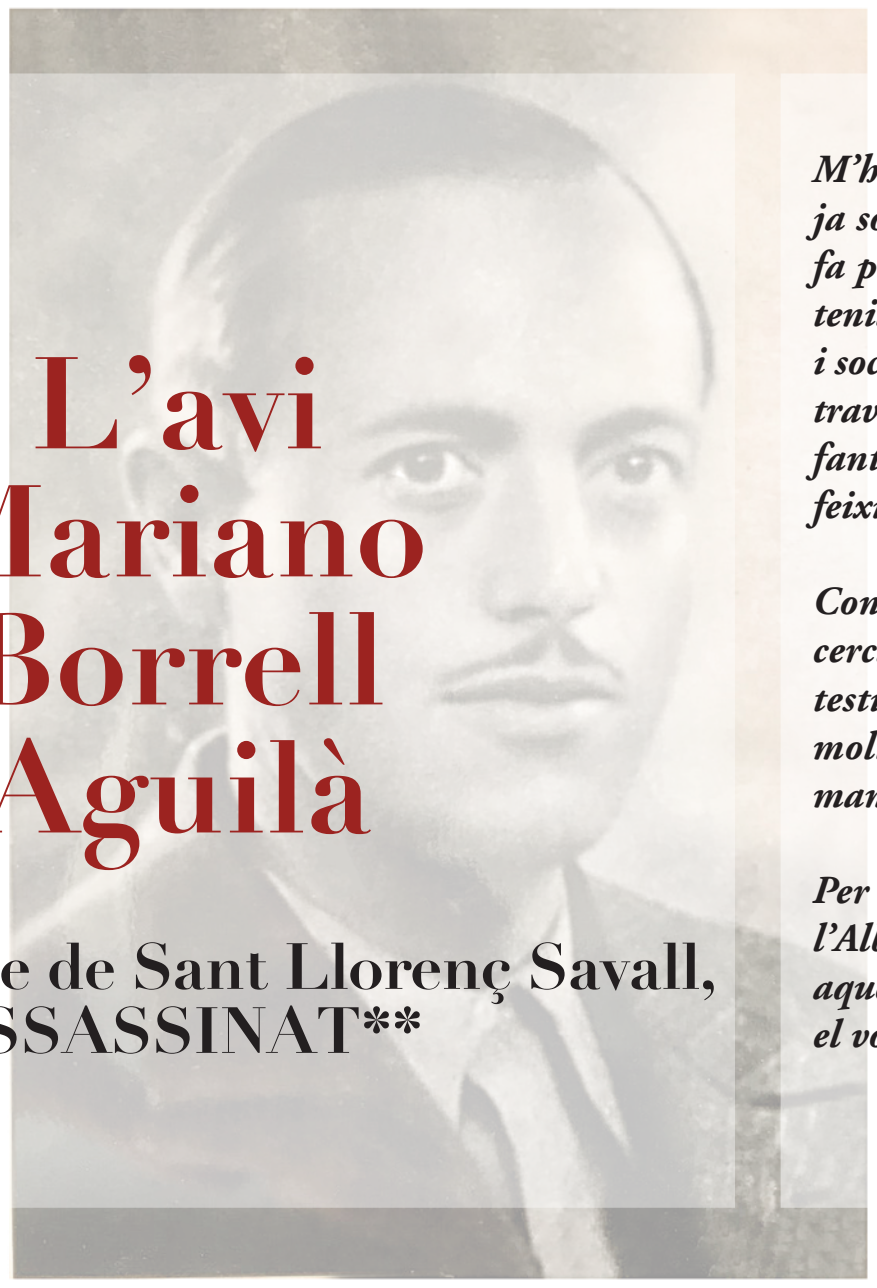

Xerrada arqueològica

Aquest estiu, membres de Lacera, vam anar a visitar les excavacions que s'estan fent a la Cova Simanya i a altres indrets del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt, per part dels arqueòlegs Artur Cebrià, Juan Ignacio Morales, Joan Lleonart i el seu equip.

Ens van estar parlant dels descobriments fets durant les excavacions i nosaltres els vam emplaçar a que vinguessin a la vila a explicar-nos si han trobat restes del Drac o d'antics habitants de la muntanya.

L'avi Mariano Borrell Aguilà

Un bon home de Sant Llorenç Savall,
ASSASSINAT**

M'ha tocat conèixer el nostre avi quan ja soc molt gran. Tinc 67 anys i fins en fa pocs no sabia que el meu avi patern tenia una interessant història personal i social per descobrir. El vaig conèixer a través del meu pare, com la imatge d'un fantasma de l'horror per la repressió feixista de la guerra civil espanyola.

Conèixer la seva vida a través de la cerca i investigació documental i testimonial m'ha convulsat i afectat molt, tant en la meua vida com en la manera d'entendre-la.

Per això he acceptat la invitació de l'Albert Vicens de LACERA per fer aquest article sobre la vida del meu avi, el vostre convilatà.

Donaré la meva visió de la vida del nostre avi Mariano, nascut a Sant Llorenç Savall i mort assassinat per les hordes franquistes l'any 1939. Avui, després de llegir i remenar molta documentació al seu voltant, encara no sé per què el van assassinar. Algun dia es podrà saber la veritat? Mentre jo estigui viu i segueixin prevalent les pors als militars, ho dubto.

Perfil personal

Nascut el 13 d'agost de 1898 a Sant Llorenç Savall.

Pares: **Pau Borrell Riera** (natural de Sant Llorenç Savall) i **Esperança Aguilà Oliver** (natural de Sant Llorenç Savall).

Avis paterns : Mariano Borrell Valls i Margarita Riera Rifé (naturals de Sant Llorenç Savall).

Avis materns : Nicolàs Aguilà Calsina (natural de Sabadell) i Francisca Oliver Riera (natural de Sant Llorenç)

Estatuta : 1,61 mts. Ulls : Grisos. Ofici : Tècnic

tèxtil. Casat amb Conxita Barral de Sàlvia (natural de Barcelona), amb qui tingué 5 fills: Na Conxita, En Jordi, Na Montserrat, Na Esperança, En Frederic.

Afusellat el 19 d'octubre de 1939 a la muntanya de l'Oliva de Tarragona. Enterrat al cementiri de Tarragona fins el 8 de febrer de 1956¹. Actualment enterrat a Montblanc, al nínxol 974.

Molts anys de por

Començo pel final de la vida del nostre avi, no per casualitat sinó per reflectir, com molts han viscut durant molts i molts anys, el silenci de la por. M'atreveixo a dir que encara hi vivim. O, si més no, ens hi volen fer viure. El silenci que va generar -i encara avui genera- la repressió de la dictadura de Franco i tots els seus lloctinents, responsables de la rebel·lió militar contra la II^a República Espanyola. En Borja de Riquer escriu²: *«la repressió era l'expressió coercitiva de tota una victòria política, militar, social, econòmica, ideològica i cultural (reproducció de les paraules de l'escriptor Ronald Faser). Mai en la història catalana una guerra civil havia culminat amb una repressió tan total i brutal dels vençuts; com ho va*

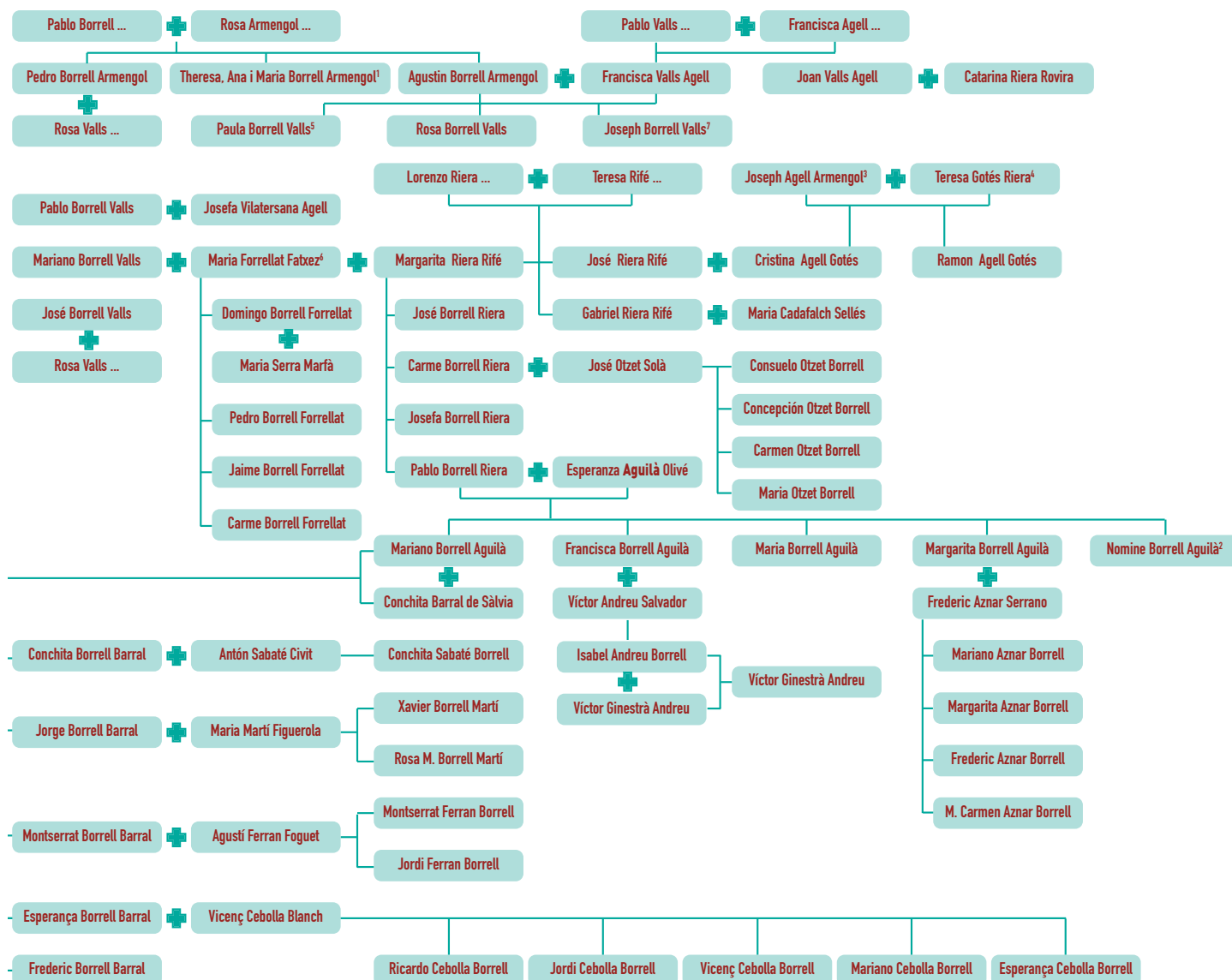
*Retrat de Mariano Borrell.
Arxiu familiar*

pronosticar el 1939 el mateix Francesc Cambó: això serà molt pitjor que el 1714».

Un silenci imposat també a la gent del poble on vaig néixer: Montblanc Vila Ducal, a saber per quins designis celestials o terrenals. Durant vuitanta-dos anys ningú en parlà, ni en públic ni en privat, de l'àmplia i profunda repressió que els guanyadors de l'anomenada guerra civil espanyola van inferir a tota Espanya i en particular als catalans.

Podeu conèixer l'horror de la repressió feixista en múltiples fonts³ i no us estranyarà la por que desvetllava durant tants anys. Una brutal

Els noms que apareixen a continuació estan castellanitzats donat que es així com figuren als documents de l'època.

La família BORRELL

ARBRE GENEALÒGIC FAMÍLIA BORRELL

1. Casades amb Martí Puigmartí Galí, Vicenç Cot Valls i Gabriel Rifé Daví, respectivament.
2. Nascut el 11 de novembre de 1900
3. Fill de Ramon Agell i Maria Armengol
4. Filla de Sever Gotés i Catarina Riera
5. Casada amb Ramon Fetinyà Casanovas o José Cot Palaudarias
6. Filla de Josep Forrellat i Theresa Fatxez
7. Casat amb Rosa Valls Genescà, filla de Domingo Valls i Rosa Genescà
8. Casada amb Joseph Salvó Grau

Adreces familiars dels Borrell a Sant Llorenç :
Calle Nueva, 24; Calle Cruz de la Piedra de Arriba, 10; Plaza, 8.

ARBRE GENEALÒGIC FAMÍLIA AGUILÀ

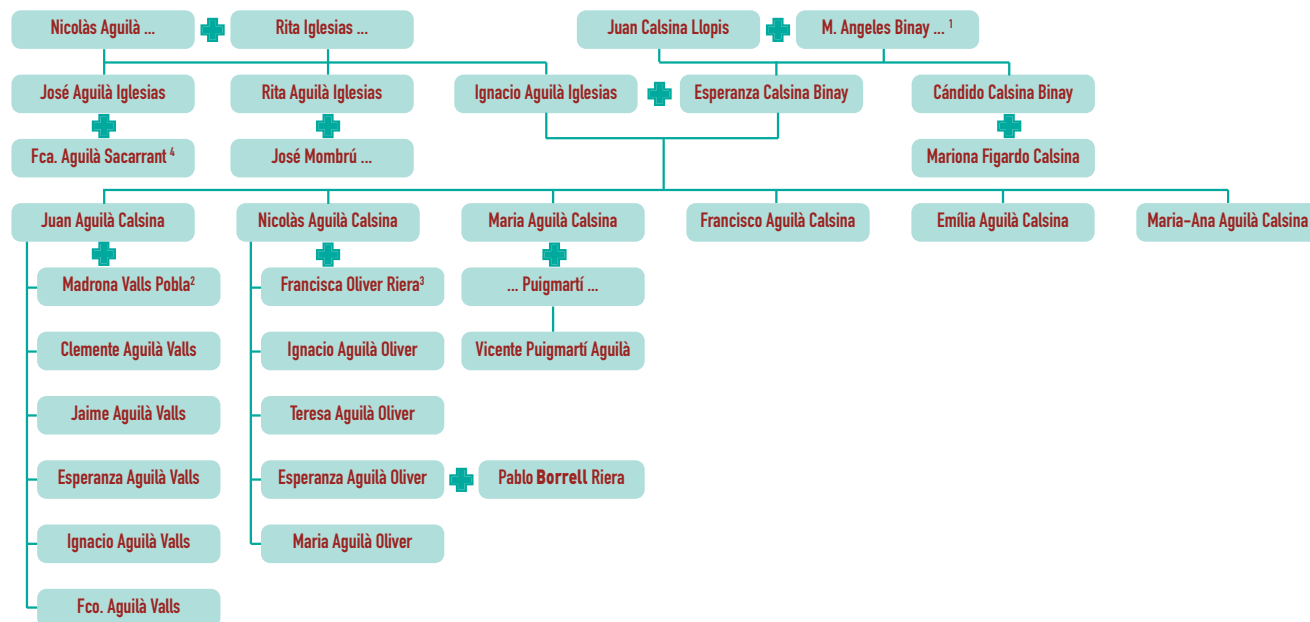
1. Vinach, Vinai, Binai o Binay
2. Filla de Lorenzo Valls Gotés i Coloma Poble Valls
3. Filla de Lorenzo Oliver .?., i Clara Riera .?.
4. Filla de Pedro Mª Aguilà .?., i Maria Serracant .?.

Adreces Familiars dels Aguilà a Sant Llorenç:
Piedra de Arriba, 30; Plaza, 8; Vapor;

La família AGUILÀ

L'origen de la família Aguilà es remunta a Sabadell i Caldes de Montbui, tot i que no hi ha dades al padró d'habitants de Caldes, d'on van traslladar-se a Sant Llorenç Savall al voltant del 1870 (segons el padró d'habitants de Sant Llorenç de 1880)⁵.

L'amor diuen que es cec, i va fer acte de presència entre els nostres rebesavis: Esperanza Aguilà Oliver i Pablo Borrell Riera (sabater de professió). El diferent estatus social de les dues famílies contraents condicionà molt la parella. Tant fou així que el pare de l'Esperanza, en Nicolàs Aguilà Calsina, després de la mort del seu fill primogènit Ignacio, va desheretar la seva filla a resultes de la pressió que van fer les ties de la besàvia Esperanza Aguilà Oliver (és a dir de les germanes del seu pare en Nicolàs Aguilà Calsina)(*). En Nicolàs Aguilà va morir⁶ abans del casament de la seva filla Esperanza, fet el dia 10/06/1897. Del matrimoni nasqué el primogènit Mariano Borrell Aguilà el 13 d'agost de 1898 a Sant Llorenç Savall.

El segle XX treu el cap a Sant Llorenç Savall

A Sant Llorenç Savall s'assistí a un important canvi de model socioeconòmic. Amb la crisi de la fil·loxera, el vi minvà els ingressos de la pagesia i del poble. Socialment, aquesta crisi agrícola produí un gran daltabaix en extingir-se molts contractes de conreu a rabassa morta. Molta gent va emigrar fora vila buscant feina. En canvi, la indústria tèxtil va tenir una expansió important, passant dels 42 telers (manuals) de l'any 1900, fins als 258 telers (mecanitzats) de l'any 1905. La indústria dels Aguilà, procedents de Caldes de Montbui, ja es produïa l'electricitat l'any 1900. Els Aguilà instal·laren la primera fàbrica al carrer Calvari, 9 (cal Jorba) de Sant Llorenç Savall. Després es traslladaren a la carretera de Llinars, on avui hi ha el Cafè Royal⁷.

El 11 d'octubre de 1904 neix na Maria Borrell Aguilà (la Maria "geperuda"), una nena que va patir de petita el xarampió o similar i que, per solucionar-li el problema, sembla ser que la van posar/mantenir de cap per avall. Com a conseqüència se li va deformar la columna, quedant corbada. Per això l'anomenaven així. Per

altra banda, la germana de l'avi, na Francisca (Paquita), va patir la verola. Tot i l'afectació a la seva cara (que li va quedar gravada) era molt maca(*). Llegim: "Pel juliol de 1905 es detectà un cas de verola i, per l'agost, tres més, ..." ⁸

L'any 1906 fou mogut: l'alcalde (Ramón) Valls va protagonitzar un altercat amb l'industrial Climent Aguilà (Valls?), denunciant-lo al jutjat per injúries. La situació econòmica era tan precària que el 1907 ...⁹. El besavi Pablo Borrell Riera, com a empresari sabater, depenia de les rendes de les persones que vivien i gastaven a Sant Llorenç Savall. Si la renda minvà tan greument com s'apunta en els documents de l'època, era evident que el futur familiar calia cercar-lo fora la vila, tal com van fer molts altres llorençans. Aquesta davallada econòmica a Sant Llorenç Savall es manifesta en el moviment d'habitants. L'any 1895 eren 1.520 habitants i a l'any 1905 n'eren 1.406, és a dir 114 habitants menys (un 7,5%)¹⁰.

Vista la situació econòmica del municipi a finals del segle XIX i començaments del XX, els Borrell-Aguilà decidiren marxar pels volts de 1907 a buscar millors perspectives de vida a Barcelona. En Mariano Borrell Aguilà, el fill gran, tenia aleshores uns nou anys

d'edat i les seves germanes, Paquita i Maria, cinc i tres respectivament. La primera residència de la família Borrell-Aguilà a la ciutat comtal fou al carrer Tallers, paral·lel al carrer Pelai. Allí es van dedicar al que millor sabien fer: en Pablo de sabater i l'Esperança de cosidora, especialitzada en fer cotilles. Sembla que els dos tenien una magnífica clientela a Barcelona i es guanyaren bé la vida (*). El vuit de febrer de 1912 neix a Barcelona la tercera filla del matrimoni, na Margarita Borrell Aguilà.

Al carrer Tallers, on van ubicar inicialment taller i residència, no tenien ascensor i les clientes "de classe alta" de l'Esperanza es queixaven contínuament d'haver de pujar escales. Gràcies a la bona marxa dels negocis es van canviar al carrer Francisco Giner, 16. Allí en Pablo treballava als baixos fent sabates i damunt hi van viure permanentment (*). Amb el pas del temps, el besavi Pablo devia veure bones opcions de negoci a vendre pa, i va decidir substituir la confecció de sabates per la venda (i potser elaboració) d'aquest producte. Però es veu que aquesta iniciativa va durar poc i de seguida va tornar a fer de sabater (*).

Un objectiu prioritari de vida del besavi Pablo va ser que en Mariano estudiés. Per això va entrar en el

“joc” del pagament per absoldre el seu fill del sorteig per decidir on feia la mili, eludint així el risc que li toqués fer-la a l'Àfrica en anys de dur conflicte bèl·lic. El van apuntar com a «Soldat de quota»* segons la Llei de Reclutament i Reemplaç de l'Exèrcit¹¹. En aquella època «amb el pagament de 300 duros (1.500 ptes) els quintos es redimien del servei»¹². L'avi Mariano va escollir fer la mili al Regiment d'Infanteria Jaén 72 de Barcelona. Va fer-la entre l'1 d'agost de 1920 i el 14 de maig de 1922, segons el certificat emès el 21 de maig de 1937 pel capità «*jefe Accidental del Centro de Movilización y Reserva nº 8, Don José Olmedo Cañero*». En aquest punt perdo el fil de la meva família paterna fins que entra en escena la qualificació del nostre avi Mariano com a Tècnic Tèxtil i el seu pertinent efecte laboral.

En Mariano Borrell Aguilà de Barcelona a Montblanc, Vila Ducal

El 1924 l'avi es casa amb l'àvia Conxita Barral de Sàlvia. La noia era molt joveneta (18 anys) i bonica, tal com palesen les fotografies. El mateix any tenen la primera filla i l'avi s'incorpora a la feina de director de la fàbrica tèxtil Cardús a

Montblanc. Es queden a viure a la casa dels pares d'ell, Pablo i Esperanza, a Barcelona. Sembla ser que al besavi Pablo, d'entrada, no li va fer el pes l'àvia Conxita, però amb el temps i el tracte calorós i atent envers el sogre, la noia se'l va guanyar, tot dient d'ella: «*com no l'he d'estimar si em tracta més i millor que les meves filles*» (*).

L'any 1921 en Josep M. Cardús Castelltort, lleidatà resident a Barcelona, inverteix en una finca de Montblanc on hi ha una casa i una fàbrica tèxtil annexa. Era una gran nau de dues plantes i 1.048 m², on s'hi treballava el tèxtil des de l'any 1860 com a mínim. En aquest projecte l'avi Mariano comença la seva trajectòria professional, essent contractat com a director de la fàbrica l'any 1924. Malauradament, m'ha resultat impossible esbrinar per quins canals van establir coneixença l'avi Mariano i en Cardús. El nostre avi, de la gestió de la fàbrica Cardús de Montblanc, en va fer la seva vida durant 15 anys. Uns anys durs, condicionats pels moviments polítics i socials de l'època, que exigien molta dedicació i esforç per tal de tirar l'empresa endavant. Per fer-nos una idea, la fàbrica Cardús donà feina a una plantilla d'un 50 persones, majoritàriament dones, com era costum aleshores en les fàbriques tèxtils.

El 1926 en Mariano Borrell es va empadronar amb retard a Montblanc degut, segurament, a l'embaràs de l'àvia Conxita i al naixement el 1924 de la seva filla primogènita a Barcelona. El 21 de març neix a Barcelona el seu primer fill, el meu pare, en Jordi Borrell Barral, i el 1929, l'any del crack econòmic americà, la filla Montserrat.

El gener de 1933 l'avi és intervingut d'urgència de peritonitis (apendicitis) a Barcelona. En aquell temps era una operació a vida o mort: «A l'oncle, tota la família se l'estimava molt i quan va tenir aquest atac d'apendicitis tothom va patir per la seva imminent mort. Tant és així, que la seva germana Maria, segons el testimoni de la seva mare Paquita, agenollada davant una imatge de la Verge de damunt la calaixera, li va demanar que salvés al seu germà. Que ell tenia esposa i quatre fills i que se l'emportés a ella, soltera i amb malformació lumbar»(*). L'avi Mariano es va recuperar miraculosament i a continuació la tieta Maria va morir de sobte¹⁵. Cadascú que pensi el que cregui convenient.

El 1937 neix la seva tercera filla, l'Esperança. Es concep a Montblanc tot just abans de l'inici de la guerra civil espanyola. Poc després, el 1938, és

engendrat a Barcelona l'oncle Frederic, durant l'estada dels avis des del cinc d'abril al pis que tenien disponible de manera transitòria durant la guerra (carrer Viladomat, 261, 3r-2a) en estar la fàbrica de Montblanc tancada¹³. El cinquè dels seus fills neix el 18 de març, tot just quinze dies abans que en Mariano Borrell tornés a Montblanc per obrir de nou la fàbrica¹⁴. L'últim fill de l'avi no el va poder quasi conèixer. En aquest context, les tropes feixistes ocupen Montblanc el 12 de gener de 1939.

El quatre d'abril de 1939, acabada ja la guerra, l'avi va tornar a Montblanc per obrir altre cop la fàbrica. El cap d'estació de tren, en veure'l arribar de Barcelona, li va comentar: «Mariano on vas? T'estan esperant!. Torna a Barcelona i quan tot s'hagi tranquil·litzat ja tornaràs a obrir la fàbrica». Segons la versió de la seva filla gran, la Conxita, en Mariano va respondre: «Qui no ha fet res, res ha de témer». En arribar a la cruïlla dels Quatre Cantons, la Guàrdia Civil el va detenir (*) i el va portar a declarar sobre «les seves malifetes».

Avui dia, després de llegir molt sobre el seu cas i l'entorn, encara no he entès quines foren les causes de la seva detenció i posterior

empresonament a Montblanc. Al «*Informe sobre el desarrollo de la vida local desde el 18 de julio*» (del 1936) que van elaborar obligatòriament tots els nous ajuntaments feixistes designats pels governadors civils provincials, s'hi van relacionar totes les persones “influents” que tenien càrrecs polítics i socials, amb òbvies intencions, però curiosament a Montblanc pocs d'ells van ser detinguts i empresonats, ni molt menys afusellats¹⁶. En veure com va anar la repressió, l'avi hauria d'haver seguit el consell del cap d'estació. Mira que son tossuts els llorençans!!!

El perfil humà de Mariano Borrell Aguilà

En Mariano Borrell Aguilà va ser un fidel representant del seu temps. Republicà fins a la medul·la, treballador com tocava en una època econòmica dura, implicat en les reivindicacions de millora social dels treballadors i amb uns valors personals molt accentuats.

Recordo l'anècdota del furt del meu pare Jordi, i d'altres, d'un patufet d'una botiga de Montblanc, que van guardar sota un teler de la fàbrica, per no

delatar-se portant-lo a casa de qualsevol. El teu avi ho va descobrir i el va cridar a l'ordre, tot fent-li valorar primordialment el fet del furt i no pas el valor d'allò furtat.(*)

Socialment, diuen que va ser una persona molt compromesa. Durant la seva estada de 15 anys a Montblanc, va ser:

- Vicepresident de la local d'Esquerra Republicana de Catalunya.
- Jutge municipal de PAU suplent interí del 9 de juliol de 1934 al 1938.
- Jutge accidental de Primera Instància de l'any 1936 al 1938¹⁷.
- Fundador el 22 d'abril de 1935 del Centre Republicà Autonomista de Montblanc
- President del CF Montblanc.
- Membre del grup Sardanista de Montblanc
- Figurant als Pastorets, com ho va ser el seu pare Pablo a Sant Llorenç Savall.
- Instructor dels joves abans d'anar al front^{17bis}.

Alguns detalls que defineixen la seva personalitat:

- a) En la gestió de la fàbrica que dirigí, un fet clau fou la greu vaga d'11 setmanes i 3 dies que s'inicià el 15 d'agost de 1932. Essent ell de la part capitalista (com a director), diuen que en

Mariano Borrell Aguilà anà a favor dels treballadors per aconseguir les millores laborals que els temps demanaven.

b) Quan es va iniciar la rebel·lió militar del 18 de juliol del 1936 en què es va potenciar la crema dels telers de les fàbriques i de les esglésies, en Mariano va agafar a tot el personal i els va dir: "Aquí no es crema ni una cigarreta, perquè quan s'acabi la guerra la fàbrica reobrirà i tindreu vosaltres i els vostres fills feina i pa per menjar"(*). Pensava més en el futur dels seus companys de fàbrica que en el seu.

c) En un partit de futbol a Blancafort, en Joan Campabadal, futbolista del CF Montblanch es va trencar la clavícula per dos llocs. Va iniciar la recol·lecta d'uns diners per poder operar al jugador, on el meu avi hi va posar personalment un bon grapat de pessetes¹⁸.

d) El dia 8 de febrer de 1956 van exhumar les seves restes del cementiri de Tarragona per traslladar-les al de Montblanch. El 80% dels treballadors de la fàbrica, encara en funcionament, van omplir un autocar per assistir a l'acte.

e) En una entrevista del 23 d'octubre de 1986 a Ramón Porté (destacat polític republicà i sindicalista de la CNT-FAI de Montblanch)

aquest opina, als seus 88 anys, sobre algunes persones de rellevància com l'alcalde Foguet, el Folch i el nostre avi Mariano:

"L'alcalde Foguet no tenia pes"... "A mi i al Folch, si ens haguessin agafat, ens haurien arrossegat, primer, pels carrers de Montblanch... Que us creieu que no ho sabíem? I a tots els altres, igual; no n'haurien deixat ni la palla. I es van venjar de qui pogueren." Del nostre avi deia: "El mateix Borrell no era significat; era d'esquerres, això sí. Potser intervingué en les col·lectivititzacions, l'únic" (publicat a la revista L'Espitllera. Núm. 62 de febrer de 1987. Pàg. 40. A propòsit d'uns cartells (12)).

f) Comentaris del poble també diuen que l'avi Mariano va pagar 2.000 ptes. per la compra i instal·lació de la primera gran farola de la Plaça Major.

g) Una manera de ser que sorprèn, al meu criteri, i que és plenament descriptiva de la personalitat del nostre avi, es pot llegir al final de la seva declaració indagatòria que fa el dia 10 de maig de 1939 davant el jutge municipal de Montblanch: "...Cita como testigos de descargo al actual Sr. Alcalde Sr. Hernández y al Sr. Sebastià Cendrós, vecinos ambos de Montblanch". Però ingenu i innocent!!!, si l'alcalde era un

dels que signen els informes incriminatoris i declara en contra teu!!! De ben segur que no sabia què ni qui hi havia darrera la seva detenció.

Foto de l'autor : Plaça Major de Montblanch.

Primera forola, any 1933

Nota de premsa: Aires de la Conca de 07/09/1933.

TROS OFICIALES

MILITAR

Auditoría de Guerra de Cataluña
Delegación de Tarragona
CONSEJOS DE GUERRA PARA EL DIA 10 DE JUNIO DE 1939 ASO DE LA VICTORIA

Primer Consejo, a las 10 horas. De Montblanch.

Procesados:

Magin Torres Español
Calamanda Labrador Amenós
Francisco Miró Bonet
Ramón Carlos Rosell
Antonio Berenguer Queralt
José Manasanch Cabestany
Pedro Querol Ferré
Juan Andevort Amenós
Ramón Berenguer Bonet
Ramón Pagés Gili
Abdon Trrats Trullols
Ramón Vendrell Casares
Miguel Sales Cupons
Mariano Borrell Aguilà
Daniel José Palau.

Segundo Consejo, a las 11 horas. De Tarragona.

Procesados:

José Balleta Torres
José Burrué Casanovas
Victoriano Lázaro Berdan
Enrique Bricart Roig
Mercedes Prunera Sedó
José Miquel García
María Recasens Comas
Ricardo Pérez Martí
José Artigas Argilaga
Antonio Bastida Zapater
José Palau Companys
Valentín Jové Inglés
Leopoldo Segarra Viladot
Juan Pintó Carratalá
Antonio Rosich Martí.

Tarragona, 9 de junio de 1939. Año de la Victoria.

MILICIAS DE VILIZADAS D JONS PARA EL DE 1939. ASO

Cabo: Victor dez.

Núms.: Juar Cortés Onieva, garolas, José ilpe González T casens Vidal.

Imag.: José R ces Todas y Ms

Organizaci
ORDEN PA
CAN

..Se ordena a Flechas, Pelayo (así como a los davia) se pres mingo, a las 1 mañana, en el nización Juven la Santa Misa Por el Imper

JEFATURA PRO

Esta Jefatur las personas p presentadas e la Ffestas de drán hacerlas ministración d do día 10 de y de 5 a 7 de

LA GRANDI
CION DE MA

El Viacrucis penal

El 4 d'abril de 1939 (per ordre de l'alcalde Jesús Hernández Martín) la Guàrdia Civil de Montblanc, deté a Mariano Borrell als Quatre Cantons, acabat d'arribar de Barcelona. Li pren declaració el Brigada en cap de la Guàrdia Civil, en Juan Casillas Aguilera, en relació a la seva feina, la seva filiació política, el seu càrrec de jutge de pau, la seva funció d'instructor militar, i si era posseïdor d'armes... El mateix dia 4 d'abril ingressa a la presó de Montblanc. El 10 de maig el tornen a fer declarar davant el jutge del jutjar militar nº 7 de Montblanc.

El dia 20 de maig el traslladen a la presó del Castell de Pilats a Tarragona, on ingressa a les 17 hores en espera d'un Judici Sumaríssim per rebel·lió militar. Se l'acusa:

- D'haver participat en l'assassinat del Bisbe auxiliar Manuel Borràs, secretari del Cardenal Vidal i Barraquer, al Coll de Lilla, als afores de Montblanc.
- D'haver participat en els "Fets de Solivella" (Aixecament de les dretes de Solivella el juliol de 1936 i repressió i afusellament pels republicans d'alguns dels aixecats del poble).

- De ser un esvalotador popular amb ús d'armes de foc.

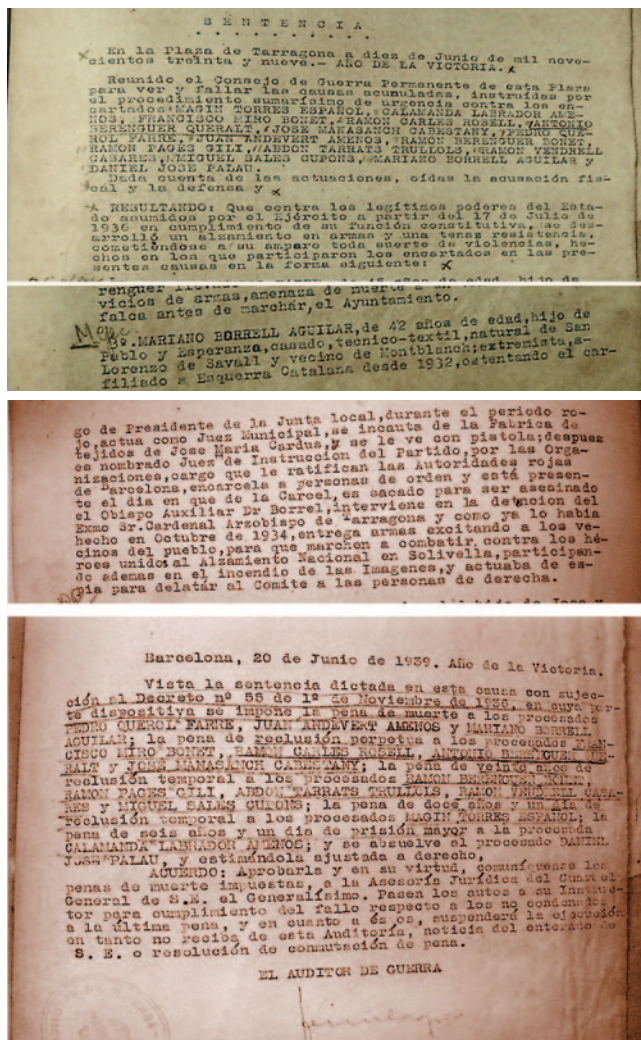
He buscat en les fonts escrites sobre els "Fets de Solivella" (del moment en què van succeir el 1936, i les actuals) i no hi ha cap esment de participació seva. En el cas de l'assassinat del Bisbe M. Borràs, tampoc. És una aberració jurídica que en Josep Saumell i Nadal, el dia 30 de maig del 1939, davant l'interrogatori a què el va sotmetre el procurador de Tarragona Antonio Elias i Buxadé per encàrrec directe del vicari general de l'arquebisbat de Tarragona, Dr. Salvador Rial (autoritzat pel Generalísimo) explica els passos, els intervinents i les circumstàncies que conduïren el nostre bisbe auxiliar Manuel Borràs al sacrifici últim de la seva vida¹⁹.

El dia 10 de juny a les 10 hores li fan un judici sumaríssim a l'Audiència Nacional de Tarragona que durà una hora (una hora era el temps que tenien adjudicat per jutjar a les 15 persones). Tardaren una mitjana de quatre minuts per reu per sentenciar-los. En feien molta via, tenien pressa!

Un processat, en Joan Ventura, explica del seu judici: "...vam escoltar, com si fos un serial radiofònic, tots inclosos en el mateix informe, com el relator exposava els «hechos probados» per

a cada cas. Pel mateix procediment, el qui actuava de defensor, va desenvolupar el seu obligat paper, demanant atenuants. Ràpidament, després d'esmentar dos o tres articles del "Código de Justicia Militar", van ordenar que ens poséssim dempeus per a rebre el Fallamos que debemos condenar y condenamos... seguit de les respectives penes per a cada nom, talment com si es passés llista..."²⁰. La sentència a Mariano Borrell Aguilà es pronuncià curta, clara i segur que esglaiadora pel reu: PENA DE MORT!!!

És important, per curios, fixar-se que les sentències de mort eren comunicades al "Generalísimo", qui tenia la potestat de commutar-les. És evident que en el cas de l'avi no ho va fer. Tampoc va exercir la facultat que tenia de traslladar a l'Autoritat Eclesiàstica l'interrogatori de l'encausat, si el cas tenia relació amb fets eclesiàstics. Amb en Josep Saumell, particip en l'assassinat del Bisbe Borràs al Coll de Lilla, sí que es va fer. El procurador Antonio Elias el va interrogar. En el cas de Mariano Borrell no consta que s'hagués comunicat a l'església, donant opció al benefici d'absolució, en disposar l'església de la declaració autoinculpatòria d'en Josep Saumell i de tots els participants reals en l'assassinat del Bisbe Borràs.

Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer a Barcelona.
Expedient sumaríssim número 618

Destaco que la declaració d'en Saumell és del 30 de maig i que al meu avi Mariano el jutgen el dia 10 de juny, deu dies després de conèixer l'exhaustiva declaració de Saumell com a inductor de l'assassinat i on no esmenta mai el nom de Mariano Borrell Aguilà.

Igualment passà amb els "Fets de Solivella": l'informe de l'ajuntament feixista i l'historiador Josep Mª Sans Travé al seus treballs sobre els "Fets"²¹ mai anomenen, ni per aproximació, el nom del nostre avi. És evident, doncs, que aquell judici només fou una «farsa».

Quatre mesos després d'emetre la sentència, el criden per afusellar-lo. Inútils foren les gestions (?) d'en Josep M. Cardús Castelltort, el patró, sol·licitant l'indult. En l'última carta que Mariano va deixar escrita, diu: «...mi ánimo vuelve a estar decaído en lo más ancho de mi corazón pensando que un día pueden matarme siendo como soy inocente de todo como lo soy, y teniendo que dejarte con cinco hijos, lo que más quiero en este mundo, procura comunicar a Cardús su fracaso y su engaño, cosa que no le perdonaré, si se cumple mi sentencia, desde el otro mundo».

El dia abans de l'afusellament, el 18 d'octubre, l'avi Mariano va rebre la diària carmanyola "externalitzada" del dinar, on ell hi amagava escrits per a la família. Aquell dia hi va escriure

“SENTÈNCIA CONFIRMADA”. La família ho va interpretar com si es tractés de la tan esperada concessió de l'indult. Diu la Isabel que tota la família es va reunir per celebrar-ho(*). El dia següent, el 19 d'octubre a les 6 del matí, Mariano Borrell Aguilà era afusellat juntament amb altres 43 persones.

A tall de conclusió: Culpable o Innocent?

Per tancar aquest article vull reafirmar que en cap document ni publicació s'esmenta al nostre avi Mariano Borrell Aguilà per endegar o participar en un conflicte, fos polític, social o laboral. Ni durant la gran vaga del 32 a la seva fàbrica, el seu nom apareix en cap publicació local/comarcal de l'època.

Missatge del 15 de gener de 1939 (dia de l'entrada a Tarragona)

Font: Diario Español de Tarragona de 24 de gener de 1939

Queden a l'aire les meves preguntes: Qui el va fer detenir? Per què el van detenir? Per què el van sentenciar a mort, essent del tot innocent? I molt especialment: Per què els testimonis que va oferir l'alcalde Hernández al tribunal van ser només acusadors i no defensors del meu avi, essent aquest una persona de rellevància laboral i pública? Per què l'alcalde declara per escrit en contra del meu avi? És dur saber que de les 159 persones de Montblanc que van ser processades pel tribunal militar de Tarragona²² tretze d'elles van ser afusellades (8,2%), segurament la majoria innocents dels delictes que se'ls imputaven.

L'alcalde feixista imposat el 12 de gener de 1939, en Jesús Hernández Martín (alcalde també en la dictadura de Primo de Rivera), i en Magí Iborra Vilalta (“el carter”), cap d'informació i investigació de la Falange i de les J.O.N.S, signaren els falsos informes contra el nostre avi, tot i que no crec que en fossin els inductors. Darrera d'ells hi devia haver persones de rellevància social i econòmica que no veien amb bons ulls al meu avi o bé els destorbava per alguna raó²³. El seu fill en Jordi Borrell (el meu pare), en una fotografia de la diada sardanista a la Mussara va escriure, al darrera de la foto, alguns dels seus “amics” com a responsables de la seva mort.

Grup d'amics a l'Aplec de Sardanes a la Mussara (Baix Camp) el 28 de maig de 1931
(Arxiu familiar)

L'afusellament de l'avi Mariano va ser una pena per a ell, però sens dubte també per a la seva extensa família: una vídua i 5 fills, tots jovenets i un de recent nascut, que van passar angoixa i preocupació abans i després de l'afusellament, i alhora gana, molta gana. Fou gràcies a l'ajut del veïnat i dels amics que van poder menjar i sobreviure. Els botxins els van deixar sense cap sosteniment econòmic. Un exemple de la seva situació és la llista dels pobres de l'any 1943, on hi figura tota la seva família.

AYUNTAMIENTO DE MONTBLANC.
RELACION de las personas más pobres, residentes en esta localidad con expresión de las circunstancias de su indigencia, que se remite al Excmo. Sr. Gobernador Civil de la provincia, en cumplimiento de lo ordenado en Circular nº 354 publicado en B.O. de la P. nº 287.

NOMBRES Y APELLIDOS de la persona	CIRCUNSTANCIAS DE SU INDIGENCIA
Pilar Araquena Linares	sin trabajo
Dolores Cerdau Araquena	" "
Maria Cerdau Araquena	Menor
Maria Martínez Ramos	sin trabajo
Concepción Barral Salvia	" "
Concepción Borrell Barral	" "
Jorge Borrell Barral	Menor
Montserrat Borrell Barral	" "
Esperanza Borrell Barral	" "
Jesús Borrell Barral	" "
Dolores Olanes Huguet	Anciana
Isabel Martínez Fernández	sin trabajo
Juan Pérez Martínez	" "
Pilar Rivelles Espasa	" "
Ramón Boyé Rivelles	Menor
Rosa Boyé Rivelles	" "

Relació dels INDIGENTS de Montblanc en data de l'11 de desembre de 1943. Font : ACCB

urnes, volen un estat català independent. No n'aprenen mai els qui creuen que la força fa canviar les idees i els ideals de les persones, Et vencen, però no et convencen. Diu la popular frase: **ELS QUI OBLIDEN LA SEVA HISTÒRIA, ESTAN CONDEMNATS A REPETIR-LA!!!**

Si algú pot aportar més i millor informació al voltant de la família, ho agrairia moltíssim.

F. Xavier Borrell Martí, juny de 2021

xaboma2015@gmail.com

VULL AGRAÏR molt sincerament el suport i la informació que m'han ofert : la meva tia-àvia Isabel Andreu Borrell, i el seu fill Víctor. El personal de l'Ajuntament i Jutjat de Pau de Sant Llorenç Savall, n'Albert Vicens Llauredó (coautor del llibre "Sant Llorenç Savall. Més de mil anys d'història"), en Joan Vila Costa (mossèn de Sant Llorenç Savall), na Esther Sánchez Alameda (directora de l'Arxiu municipal de Caldes de Montbui), en Xavier Blanco (mossèn de Caldes de Montbui) i na Carme Parera (secretària de l'Arxiu parroquial de Caldes de Montbui), na Núria Borrell (veïna del Carrer Nou, núm. 30 de Sant Llorenç), en Rafel Ginebra Molins (director de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic), en Santi de Miguel (Arxiu Diocesà de Barcelona). El meu agraïment també al Bisbat de Terrassa, a l'equip de l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, dirigit per Núria Postico, i a Loli Serrano del servei SPM del Registre Civil de Tarragona. I a tu, per llegir aquesta història familiar, originària de Sant Llorenç Savall.

NOTES

(*) *Relat de na Isabel Andreu Borrell, filla de la Paquita, germana de l'avi Mariano (ambdós de Sant Llorenç Savall), i tia-àvia meva.*

(**) *Assassinat pels feixistes del meu poble, Montblanc.*

1. *Tots els documents oficials escriuen que va ser enterrat a la fossa comú. No és cert. El van enterrar al nínxol 157 de la secció 5ª del cementiri de Tarragona, segons consta a l'arxiu de l'Arquebisbat de Tarragona, propietari del cementiri.*

Es pot perdonar als qui van instigar, admetre, potenciar i executar les represàlies personals després de la guerra? El que no podem permetre, nosaltres i les generacions futures, és que es repeteixi una barbaritat social com la rebel·lió militar que va generar la guerra civil del 1936 al 39 i la repressió dels vencedors sobre els vençuts. Deixeu-me dir que amb la repressió actual del procés de l'1-O del 2017 hi veig la mateixa metodologia inculpatòria i animadversió de l'Estat en front dels qui, amb representació a les

2. *Historia de Catalunya, volum VII a la pàgines 81 i 83 de Borja de Riquer*
3. *Procediments judicials militars sumaríssims de l'ANC; La repressió franquista a la Conca de Barberà (1939-1945 de Josep Recasens Lloret; Pilats 1939-1941. Prisió de Tarragona de Josep Subirats Piñana; Presó de Pilats. Tarragona, 1939-1941; La repressió franquista a Catalunya 1938-1957 de Josep M. Solé i Sabater; Inventari cronològic d'expedients processals del Centre Penitenciari de Tarragona (1939-1940). AHT.*
4. *Font : 15mpedia. Dins l'Arxiu Nacional de Catalunya, a Sant Llorenç Savall només hi consta un afusellat, l'avi.*
5. "Ca l'Aguilà era una fàbrica. No es té constància de quan va obrir. El que sí que se sap és que va ser tancada a finals dels anys setanta". Del llibre: *Els autèntics noms d'un poble, de Marta Borredà, Mar Martínez, Sergi Jo i Ainona Sanglas. Pàg. 5. 2018.*
6. *Segons el Registre Parroquial de casaments de Sant Llorenç Savall (Arxiu del Bisbat de Vic).*
7. *SANT LLORENÇ SAVALL. Més de mil anys d'història. Autors: Albert Vicens i J. Valls. Pàgines 275 a 277.*
8. *Pàgina 278 del llibre SANT LLORENÇ SAVALL. Més de mil anys d'història. Autors: Albert Vicens i J. Valls.*
9. *Pàgina 279 del llibre SANT LLORENÇ SAVALL. Més de mil anys d'història. Autors: Albert Vicens i J. Valls*
10. *Pàgina 276 del llibre SANT LLORENÇ SAVALL. Més de mil anys d'història. Autors: Albert Vicens i J. Valls*
11. "Art. 267. Permanecerán tan solo diez meses en filas, divididas en tres periodos de cuatro meses el primero y tres los dos siguientes, los mozos que, perteneciendo al

cupó de filas, acrediten conocer la instrucción teórica y práctica del recluta, con las obligaciones del soldado y cabo, abonen la cantidad de 1.000 pesetas, en concepto de cuota militar, se costeen a la vez el equipo, con inclusión del caballo de la clase y condiciones que requiera el Instituto montado en que quieran servir, y, además, se sustenten por su cuenta, mientras el Cuerpo a que estén adscritos no salga a maniobras o campaña. Podrán también elegir Cuerpo en que prestar sus Servicios, así como vivir fuera del cuartel, si acreditan estar en condiciones de familia ó disponer de recursos que les permitan hacerlo." Gaceta de Madrid de 29 de febrero de 1912.

12. *Pàg. 281 del llibre SANT LLORENÇ SAVALL. Més de mil anys d'història. Autors: Albert Vicens i J. Valls.*
13. *Es corrobora aquesta informació per la seva tasca com a jutge de Pau adjunt que deixa d'exercir el gener de 1938 segons els llibres del Registre Civil de Montblanc.*
14. *Una de les gestions que va fer a Barcelona, abans de tornar a Montblanc el 4 d'abril per obrir la fàbrica Cardús, va ser la de negociar amb els llogaters de la fàbrica des del 1935 al 1939, HIJOS DE FCO. SANZ, la devolució de la possessió de la fàbrica per finalització del contracte pactat del 1935 al 1938, com ho explica el propietari en J.M. Cardús en una carta del dia 29 d'agost de 1939, a la CNS (Central Nacional Sindicalista) de Montblanc.*
15. *Revista Aires de la Conca de 11/02/1933, pàg. 11*
16. *A l'informe d'assenyalament polític es nomenen 69 persones del poble, de les quals només van ser detingudes i jutjades 10. Per què tan poques? Segurament van amagar-se fins que passés el desfici feixista inicial.*

17. *Certificat d'acta de possessió com a jutge propietari interí, del jutjat de Montblanc de 15 de juliol de 1936*

17bis *Del llibre La guerra que vaig viure. Vivències de Josep*

18. *Revista Aires de la Conca de 17/01/1930, pàg. 6.*
19. *Del llibre Manuel Borràs i Ferré: una vida al servei de l'Església, pàg. 454. Autors : Manuel M. Fuentes Gasó i Fc. Roig Queralt).*
20. *Del llibre Presó de Pilats. Tarragona, 1939-1941, pàg. 23, de Joan Ventura Solé*
21. *Veure els tres llibres a la Bibliografia*
22. *110 persones de Montblanc, 49 de les pedanies (un 45% de Montblanc): 18 de Lilla, 12 de La Guàrdia, 10 de Rojals i 9 de Prenafeta.*
23. *Darrerament he descobert l'existència d'expedients judicials signats per l'avi Mariano de quan va ser jutge accidental de Primera Instància del 1936 al 1938. Potser en accedir-hi podrem saber més del què i del qui hi ha darrera de la seva detenció. Conèixer qui hi era darrera és important per donar claredat als fets. Conèixer per què seria desitjable, però tal vegada serà impossible.*

BIBLIOGRAFIA

<https://bit.ly/3y2pwt5>

Presentació del número 25 de la revista

La crisi sanitària derivada de la Covid-19 ens va obligar a posposar la presentació oficial del número 25 de la nostra revista, apareguda al novembre del 2020. Finalment, al mes de maig d'enguany, vam poder tirar endavant aquest acte que tanta il·lusió ens feia ja que encarnava la reactivació de la nostra entitat. La presentació fou completada amb una emotiva xerrada del nostre company Francesc Roma, qui rememorà la història de la fàbrica dels seus avantpassats i la rellevància que aquesta tingué per a la gent de Sant Llorenç Savall.

Nou local

Lacera ja disposa d'una nova seu. El local, ubicat a l'antic Ajuntament (carrer Canigó, 7), servirà per a la celebració de les nostres reunions i, al mateix temps, per encabir el nostre arxiu fotogràfic i documental, així com la biblioteca de l'entitat. A llarg termini aspirem a que aquest fons pugui ser consultat per qualsevol persona interessada en l'estudi de la història del nostre poble.

Agraïm a l'Ajuntament aquesta cessió.

Tallers de recreació històrica

La nostra entitat ha participat activament en la celebració de l'estiu cultural d'enguany. El dimecres vint-i-cinc d'agost al migdia, la gent de Tres Turons ens oferí uns entretinguts tallers sobre recreació històrica a Plaça.

El taller d'obtenció de foc desvetllà l'interès dels més menuts, mentre que el de cal·ligrafia medieval atreia als més veterans, esforçats inútilment en reproduir la cal·ligrafia carolina.

Val a dir que l'acte tingué molt d'èxit, aplegant prop d'un centenar de persones interessades en conèixer com se les empescaven els nostres avant-passats de fa mil anys a l'hora d'encendre la llar de foc.

El bar com a punt de trobada

Un treball de camp etnogràfic

Els bars, cafès o bistrots, com espais de tolerància i de socialització. Espais on compartir i construir quelcom que sense embuts podem anomenar cultura. Prenent com a punt d'estudi el Royal de Sant Llorenç Savall, ens endinsem en un fenomen comú de la Mediterrània.

Introducció

Fa gairebé un any vaig decidir estudiar el grau d'Antropologia i Evolució Humana a la Universitat Rovira i Virgili. Per a mi, que vinc del món de les ciències, m'era més propera l'Evolució Humana que l'Antropologia, així que va ser una grata sorpresa descobrir l'estudi de l'ésser humà des del seu vessant cultural. Un dels aspectes de l'Antropologia és l'etnografia, dedicada al treball de camp antropològic, és a dir a recollir i interpretar dades que ens permetin conèixer aspectes de la pròpia o d'altres cultures.

L'assignatura d'etnografia es supera amb diferents treballs i una prova de síntesi o examen final. Dins dels treballs se'ns demanava que féssim un estudi sobre algun aspecte relacionat amb l'alimentació, des de la venda de productes alimentaris al seu consum. Inicialment vaig pensar en centrar-me en la naturalesa dels esmorzars en un local en concret, però com es veurà tot seguit va resultar un treball ben diferent. De fet, el treball va anar evolucionant fins a un resultat final molt allunyat de la intenció inicial. La introducció al meu treball fou aquesta:

— «Visc en un poble petit de muntanya, de poc més de dos mil habitants. Hi ha un bar a la carretera que creua el poble. Abans era el «casino», centre de ball i sala de cinema. Ara serveixen esmorzars i dinars d'entrepà. El local dona per a diversos treballs de camp etnogràfics, però he pensat vincular els esmorzars de cap de setmana i els d'entre setmana (ben diferents entre si, en els primers hi ha «forasters» com es diu per aquí, en els altres bàsicament els «locals»), amb l'alimentació i el consum en general».

Vaig fer el treball prenent notes sobre un plànol de disposició de les taules, fent entrevistes i, com es diu en etnografia, aplicant «l'observació participant». Dit d'una altra manera, observant amb implicació. Com a local de base vaig triar el Royal. Durant dos mesos, en franges horàries de matí o tarda, em vaig dedicar a «mirar». El que segueix és una síntesi d'aquest treball.

Treball de camp

Un dels sistemes de presa de dades en antropologia és el diari de camp, on s'anoten situacions o reflexions que s'han viscut durant el treball de camp. Una de les anotacions que vaig fer és aquesta (3 d'abril de 2021):

«A l'arribar al bar sorprèn que hi hagi molt menys soroll que un dissabte «normal». Avui hi ha pocs ciclistes, molts menys que en un dissabte estàndard. Em fa pensar en les imatges d'ahir de les costes catalanes: bona part dels «urbanites» estan a la platja i pocs s'han quedat a fer aquest turisme comarcal del qual viu una part de Sant Llorenç Savall.

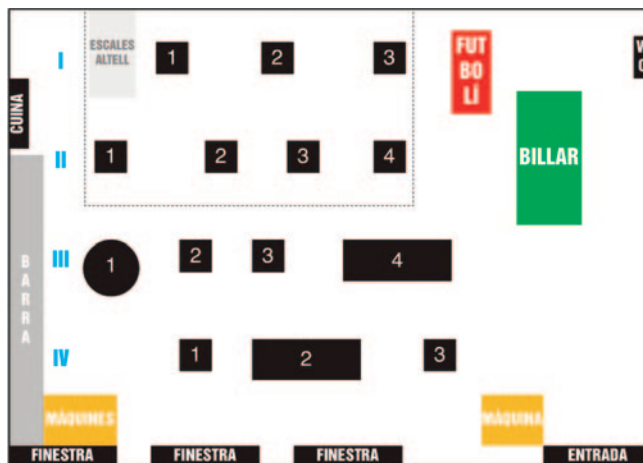
A l'entrar al bar trobem a la taula de «les trobades» dos bons amics de Barcelona que han pujat a passar el cap de setmana llarg. Avui m'oblido del treball de camp, però a l'arribar a casa penso que això també forma part de la investigació perquè es relaciona amb una de les conclusions que he desenvolupat a través de les reflexions sobre les meves estades al bar: el paper socialitzador d'aquesta mena de locals.

Aquest bar és un punt de trobada sense quedar, on saps que si passes a l'hora d'esmorzar podràs compartir una estona al voltant de la taula. Una bona estona, on parles d'això i d'allò, dels fills, de les excursions que has fet, dels mercats, de la circulació... Pinzellades de vida.

En altres temps ens havíem aplegat en aquestes taules fins a deu persones, en tertúlies que duraven bona part del matí. Tot al voltant d'un esmorzar i uns bons cafès (especialitat de la casa) que cadascú pren d'una forma diferent: cafè amb llet, cafè llarg, tallat, amb i sense sucre, i en aquest cas blanc o moreno, que això és tot un món. El cafè d'aquest bar és torrefacte o natural. El propietari està molt sensibilitzat amb els perills del torrefacte i serveix un natural excel·lent a tots els clients que sap que el prefereixen. De fet, quan entres per la porta no cal que diguis una paraula: en pocs minuts tindràs sobre la taula la teva preferència.

Seure en aquest local de sostres alts d'una altra època, al costat dels finestrals d'alçada proporcional, en bona companyia o fullejant la premsa del dia, és una de les millors maneres d'iniciar el cap de setmana»

Altra manera de recopilar dades, més enllà de la pròpia mirada, són les entrevistes. En vaig fer tres. És interessant constatar que la persona més observadora era dona i artesana, potser per això més sensible als detalls. Les tres persones van remarcar la importància dels espais i de com les persones acostumem a triar el local segons col·lectiu, necessitat i edat: els vermutos en un local, el cafè en un altre, les tapes més enllà, terrassa o no... Amb totes les dades recopilades vaig començar a elaborar els resultats.

Esquema de la distribució de les taules al bar Royal

Resultats del treball

A l'observar i reflexionar se'ns plantegen més preguntes de les que teníem inicialment. D'entrada, el plantejament era comprovar la qualitat dels esmorzars: contingut (pasta artesana, pasta industrial o entrepà), temps esmerçat, si s'asseien o no, si compartien la taula, si l'esmorzar estava acompanyat de la conversa, així com qualsevol altre fet destacable. Des del segon dia d'observació vaig comprovar que les persones som animals de costums (com em deia l'artesana entrevistada): quan és possible seiem sempre al mateix lloc, exactament mirant cap al mateix punt del local. Alguns propers a les finestres, d'altres sempre allunyats d'elles, en la mateixa cadira de la mateixa taula i sovint amb les mateixes persones. Una de les decisions que vaig prendre des del començament va ser no anotar qui portava mascareta i qui no, o qui la tenia treta més temps del recomanable, perquè no era aquest el propòsit del meu estudi.

En avaluar el sexe de les persones vaig constatar que el número de dones era molt menor que el d'homes, i encara eren menys les que anaven soles. Les edats, en general, variaven entre la

mitjana i l'edat avançada, amb poca gent jove (de menys de vint anys). L'ús del local és diferent segons la franja horària, no és un bar de nit des de fa molts anys. Bar de cafès, esmorzars, tertúlies i «casino» de tarda (botifarra, burro i dòmino), amb bons entrepans per dinar. El cap de setmana les colles ciclistes que vénen des de diferents municipis del Vallès Occidental s'apropien de l'espai. Aleshores el nivell de soroll és impressionant, però els llorençans fidels el suporten estoicament.

En general els ciclistes mengen entrepans (sembla ser que gairebé sempre amb tomàquet), amb cervesa o vi i cafè posterior. Pocs prenen directament cafè o cafè amb llet amb croissant artesà. La resta de clients són de cafè, tallat o cafè amb llet, amb croissants artesans del bar, coca que porten de la pastisseria propera o entrepans duts des de casa, productes externs que es poden prendre sense cap problema. En tres ocasions vaig veure que es menjava fruita. A primera hora es pren cafè sense aliment sòlid que l'acompanyi.

El billar i el futbolí estan en bon estat, però s'utilitzen poc. Els dos televisors de la planta baixa estan engegats sense veu, el del pis-porxo està

apagat si no hi ha retransmissió de futbol. A estones hi ha música suau. Amb l'excepció dels ciclistes de cap de setmana, el nivell de soroll és baix o molt baix. Un bon lloc per mantenir llargues converses.

Del camp a l'objecte d'estudi

Respecte al meu objectiu d'estudi inicial, puc dir que s'esmorza malament, amb cafè sol o tallat, en el que es suposa és l'àpat més important del dia. La pastisseria industrial és menys demanada que els croissants artesanals, com postulen Zafra, Larrea-Killinger i Muñoz (2016). Els entrepans queden relegats a esmorzars on hi ha hagut un esforç físic previ, com és el cas dels ciclistes. Potser necessitem justificar inconscientment una ingesta més important de calories?

El cafè, en qualsevol de les seves variants, és clarament el rei dels esmorzars. Com diu Gracia (2000), tot i que es tracta d'un aliment a priori desagradable, probablement ajuda el fet que és un reconstituent general, sobretot pres amb sucre (Harris, 1999: 144). L'alimentació és un producte cultural (Fornons, 2011) i per tant, com en el cas

de la paella forma part del patrimoni dels pobles (Medina i Solanilla, 2003), però **el que fa de l'alimentació una part de la cultura és la comensalitat** (Duhart i Medina, 2008, o en «*Todo sobre el asado*»), és a dir compartir-ho. Això és el que jo he pogut observar. Alimentar-se és imprescindible per a la nostra supervivència, però ens reunim per menjar per la nostra necessitat de compartir i comunicar. No només en les celebracions, sinó també en la vida quotidiana. L'antropòleg català Lluís Mallart (2021) explica que entre els evuzok del Camerun la cuina és un lloc de tertúlia, mentre es buiden carbasses de vi de palma, on es pareixen criatures i sanen malalts. La vida i la mort lligades a l'espai de l'alimentació, un espai per compartir totes les emocions entre aquests dos moments. Els evuzok, o els habitants del poble on visc, construeixen els seus propis entramats culturals (Martí, 1999), entramats que sostenen la societat aquí o allà. Com es diu en el «*Zen del laberint*»: «*El món dels altres no és categòricament diferent del nostre*». Mirar amb estranyesa la societat que habito (Lins-Ribeiro, 2004), m'ha obert moltes i interessants preguntes: Com d'importants són els entramats culturals dels bars o cafeteries en la vida de poble?

Façana Royal (fotografia: Albert Vicens)

Els bars com a punt de trobada

La categoria etnogràfica que he desenvolupat és la **relació entre l'espai públic i les relacions socials**. Malgrat aquest no era el meu projecte inicial, és on em va portar el treball de camp.

Sant Llorenç Savall és un poble de la serralada prelitoral catalana, amb una població distribuïda entre el nucli i dues urbanitzacions, una annexa i l'altra un xic més allunyada. Un grapat de locals exerceixen de bars o restaurants, concretament un

bar nocturn, vuit bars diürns dels quals quatre són també restaurants i un que exerceix només de restaurant. Vaig centrar el treball en el local que per motius històrics i estètics es considera més emblemàtic al municipi, sense desmerèixer als altres que tenen d'altres qualitats. El Royal és un local amb solera, en pocs anys arribarà al cent anys d'existència. En el moment de més èxit de la indústria tèxtil a Catalunya no tancava ni de dia ni de nit, es feien torns per a atendre al personal que treballava als telers. L'espai és gran, de sostre de doble alçada per encabir una plataforma que ocupa part del local, amb grans finestrals que deixen entrar la llum natural i ventiladors de sostre que recorden una altra època. Encara s'engeguen avui en dia amb l'arribada de les calors d'estiu, que aquí també arriben encara que piquen menys que a la plana. El pis superior ha estat sala de ball i de cinema. És acollidor i espaiós.

Entre setmana i des de primera hora del matí les mateixes persones ocupen el local, gairebé invariablement. Els que disposen de menys temps asseguts a la barra o a peu dret, si poden petar la xerrada prenent lloc en alguna de les taules, preferentment en les mateixes si es troben lliures,

sols o acompanyats. Els que seuen sols fullegen la premsa del local mentre esmorzen. Bona part de la gent pren cafè, tallat o cafè amb llet. A primera hora (7:30h) pocs mengen quelcom. Les taules són ocupades durant poca estona. La gent es dispersa ràpid. Van a la feina, als horts o a fer encàrrecs, però tornen l'endemà, perquè aquella és una estona de socialització. Diu Marc Augé (2017) en el seu *«Elogio del bistrot»* que el *bistrot* (local a mig camí entre el petit bar i el cafè sofisticat segons la seva pròpia definició) respon a una necessitat imperiosa i urgent de contacte. És gratificant veure que un antropòleg de la categoria de Marc Augé també s'ha fixat, ha seguit i ha escrit sobre la importància d'aquests locals en la vida social. Diu Augé: *«No obstante, nos encontramos en un espacio donde cada cual habla cuando se terea, donde entablar una conversación es siempre factible; se trata de un espacio público, en cierta medida, aunque a uno o dos metros haya gente sentada en mesas, incluso a pesar de que no nos prestemos atención los unos a los otros...»* (Augé, 2017: 43).

S'observa una complicitat implícita entre les persones assídues al bar i entre aquests i els cambrers. Sempre i quan el tracte amb aquests

sigui respectuós, fet essencial en les relacions humanes, sobretot en els espais compartits.

Al parlar de **socialització** no em refereixo només a una comunicació elaborada. Es tracta sovint de frases de poques paraules i sovint superficials, creuades a la barra amb el cambrer o entre els clients, és a dir converses trivials. A les taules les converses són més riques, les cares i les veus demostren que hi ha un intercanvi d'emocions i paraules més intens. Les tardes en què vaig presenciar les partides de botifarra i dòmino vaig poder constatar que les emocions i les veus pugen molt en intensitat respecte als matins. El joc ha anat a menys, però quan els telers funcionaven a ple rendiment sembla que les apostes eren altes.

Marc Augé diu que els *bistrot*s són espais rituals. Analitzant els dies que vaig fer treball de camp, me n'adono que sí que hi havia rituals. Diferents segons la franja en les qual feia l'observació, però sempre amb hàbits repetitius i seqüenciats. A primera hora del matí algunes persones anaven sempre a la barra, una part d'elles saludaven amb un bon dia a l'entrar, d'altres s'adreçaven a la barra sense mirar a ningú, demanaven un cafè que engolien i marxaven sense mirar a dreta ni

El café de París. Vincent Van Gogh (1853-1890)
(font: Amazon.es)

esquerra. Un grup de parroquians seu sempre a la mateixa taula, la rodona, l'única que queda del vell cafè. Crec que aquesta taula ens agrada a tots els clients perquè marca una equidistància entre els comensals, o potser perquè les formes rodones

són més amables. Seuen al mateix lloc, els serveixen la mateixa combinació de cafè (sol o no, amb sucre o no) sense ni demanar-ho, remenen amb parsimònia i xerren. Xerren força mentre beuen lentament, allargant-lo i assaborint-lo fins acabar amb les restes de crema que queden al got. No es menja res sòlid i en ocasions acompanyen el cafè amb cigaló. Hi ha treballadors en actiu (van amb roba de treball) i jubilats que es troben abans d'anar a fer el volt o a treballar a l'hort. Xerren d'una cosa o de l'altra, sovint de temes relacionats amb el municipi, de notícies que han passat al país, sobre la presència o no de bolets al bosc, de l'estat de l'hort i, en els darrers temps, també sobre la pandèmia que ens boicoteja la normalitat.

A la taula seuen conforme van arribant. Després, si algú marxa abans, un altre que ha pres lloc inicialment en una altra taula, canvia i s'afegeix al grup. Amb poca variabilitat es donen aquests moviments entre taules. Algunes persones seuen soles i prenen un cafè o tallat amb una pasta artesana de la pastisseria servida al bar (només croissants). Passen quinze o vint minuts llegint els diaris dels que disposa el bar (premsa esportiva i de notícies, i el cap de setmana el suplement dels

dos diaris als quals està subscrit el propietari). Els que ocupen taula i no van al grup de la taula rodona també tenen la seva taula preferent. Una entrevistada em va comentar que en la franja horària més tardana, on jo no vaig poder fer treball de camp, algunes persones, sempre les mateixes, passen dues o tres hores treballant amb la wifi lliure.

Algunes persones interaccionen molt poc. És difícil dir que això sigui socialització, però si més no mantenen una estona en comú amb d'altres humans. En aquests casos, no crec que es tracti només de la comoditat de no fer el cafè a casa o de que el de bar sigui més saborós. Si més no, no únicament per això. Un dels entrevistats em va dir que es feia el suc de taronja a casa i prenia el cafè al bar perquè li agradaven el gust d'aquest i l'ambient del local. És un tema que va resultar recurrent a les entrevistes: la importància de l'espai en si.

A les tardes els espais són ocupats per altres persones amb altres interessos. Compartiran una estona jugant a les cartes o al dòmino. Les taules s'omplen de grups diferents, però alguns clients de matí fan una segona passada a la tarda. Visita

breu: passen per les taules, miren i rara vegada seuen. S'ocupen generalment dues taules amb cartes (botifarra) i una amb dòmino. A les taules de cartes hi ha poc consum de cafès o licors. Els jugadors estan molt concentrats i de vegades esverats. Les edats són diverses, d'entre 50 i 80 anys. La barra està aleshores ocupada per poca gent, gent que demana o paga, però no s'hi queda. En aquesta franja horària el local funciona com un casal o centre de trobada i ben poc com a bar, com comenta el propietari amb un somriure resignat. De fet aquesta estona per passar la tarda està tan institucionalitzada que si el propietari tanca per vacances una setmana ha d'avisar als clients per a que cerquin un altre lloc on seguir amb les seves activitats.

L'esclat de vida es produeix el cap de setmana. Dissabte s'omple dels clients locals, perquè a més de festiu és dia de mercat, i tot el cap de setmana pels ciclistes que pugen de la Plana del Vallès. Aleshores és quan l'espai esdevé de socialització per excel·lència. Hi ha grups que es troben cada cap de setmana per esmorzar. Un en concret, format per un grup molt vital de dones, són un exemple d'energia i d'alegria. Esmorzen, riuen i s'expressen, mereixen el respecte i l'admiració de tothom per la força que mostren. Elles per si

Au moulin rouge de Toulouse-Lautrec (1864-1901)
(font: wikipedia.es)

soles mereixen una entrevista o un treball etnogràfic. Les taules el cap de setmana són un guirigall de converses animades, a estones massa sorolloses, sobretot quan arriben els ciclistes al voltant de les 10 del matí, en la seva majoria homes excitats per l'esforç físic. És curiós veure la cura que esmercen amb les seves bicicletes, imagino que de preus elevats. El propietari del bar els deixa entrar el vehicle, en conseqüència l'espai del billar i del futbolí s'omple amb desenes de bicicletes alineades, col·locades cuitosament

pels seus propietaris. Això no agrada als locals, xivarri inclòs, però s'admet com un mal menor, l'espai s'ho val.

Al bar, a més de bicicletes, poden entrar gossos lligats. I es pot treure l'entrepà de casa, la fruita o la coca comprada al forn sense problemes. És un espai de llibertat, on tothom es troba a gust, encara que hi hagi massa soroll, a alguns els molestin les bicis posades en un lloc de pas o a d'altres no els agradin els gossos i posin mala cara. Crec que és un espai on es mostra **tolerància**, potser perquè es concep a mig camí entre l'espai domèstic i el privat, com diu Augé (2017).

Entre les persones assegudes soles, algunes contemplen als altres o a estones una de les dues TV sempre silenciades (si no hi ha futbol), seguint les imatges o el teletext. Una d'elles sempre en un canal d'esports, l'altra en el canal de notícies català. La socialització comença quan les mirades es troben i la gent comença a saludar-se, d'aquí a unes paraules només hi ha un pas. En una de les entrevistes em deien que no només cada bar té la seva clientela, sinó que al llarg del dia o dels interessos, la clientela pot canviar de bar. És cert: un local per fer el cafè, un altre per

al vermut o per picar alguna cosa, un altre per quedar amb els amics o per fer un dinar senzill. Una altra necessitat, un altre tipus de local. La base és però la mateixa.

En la vida mediterrània els espais compartits són importants. Sant Llorenç Savall, un poble de muntanya on els hiverns eren molt rigorosos en el passat, precisava d'espais comuns, arrecerats a l'època dels freds. Els bars van arribar a ser espais de trobada fonamentals, un espai on estar a recer de la meteorologia i en companyia d'altres. Grècia, Itàlia, França, el Marroc, Turquia, onsevulla que mirem en la Mediterrània trobem aquests espais. Marc Augé (2017) diu que és així perquè cerquem espais «reconfortants». Crec que cerquem la presència humana sense més pretensions, però que l'estètica ajuda, com em deien els tres entrevistats. Augé parla de la presència als bars de «lisiats vitals», però jo crec que d'alguna manera la major part de nosaltres cerquem la presència de l'altre, potser pel reconeixement de la pròpia existència, sense més, pel fet de formar part d'alguna cosa. Les persones que no treballen, que no tenen família a prop, que viuen i es troben soles, tenen sovint pocs espais on participar, on fer comunitat. Tots

cerquem els nostres entramats culturals per conformar la nostra vida, com diu Josep Martí (1999).

Paco Villar (2008), en el magnífic recull sobre «*Els cafès de Barcelona (1750-1880)*», ens parla del daltabaix que va significar l'obertura de cafès a la ciutat a finals del segle XVIII, lligats a una sociabilitat democràtica i per tant perillosa, encara més en el cas dels anomenats cafès revolucionaris. Els bars com a lloc de socialització són també part de la cultura i democratitzar la cultura sempre ha fet por a alguns.

Mirar un espai conegut amb la mirada de l'etnògrafa m'ha portat per camins imprevistos. Després de llegir a Barley, Mallart, Evans-Pritchard o a la sabadellenca Ivone Puig, parlant de cultures llunyanes, centrar-me en el que tenia a prop, en el que ja coneixia, era un exercici del que no esperava tant com m'ha donat. Crec que l'etnologia no es diferencia només en la mirada, sinó en la reflexió que fas sobre el que observes. Abans del treball etnogràfic ocupava l'espai del Royal, durant el treball l'habitava. Una frase d'Irene Vallejo parlant sobre les *Històries d'Heròdot*, reflecteix molt bé el que penso:

«Alguns autors creuen que aquest text d'Heròdot conté la llavor de tota la tolerància i la necessitat de comprendre, saber i reflexionar que, segles més tard, seran l'abecé de l'etnologia». (Vallejo, 2021:183).

Els bars són espais de trobada i per tant de cultura, en l'ampli sentit de la paraula que va definir Tylor en 1871 i que és ben vigent avui dia: «...aquel todo complejo que incluye el conocimiento, las creencias, el arte, la moral, el derecho, las costumbres, y cualesquiera otros hábitos y capacidades adquiridos por el hombre. La situación de la cultura en las diversas sociedades de la especie humana, en la medida en que puede ser investigada según principios generales, es un objeto apto para el estudio de las leyes del pensamiento y la acción del hombre». La cultura així entesa globalitza, no entén de CULTURA i cultura. Em fa pensar en el meu avi, un anarquista que va viure cruament la guerra civil i la postguerra, però que va sobreviure a les dues, amb el cap alt i conservant les seves idees. Defensava que l'educació i la cultura havien d'estar a l'abast de tothom, entenent els ateneus i els cafès (els bars d'aleshores) com a espais de comunicació i reflexió. En aquesta era tecnològica, on bona part de la comunicació la fem a través de pantalles,

continuem necessitant la presència dels altres, com a espècie social que som. El covid-19 ens ha demostrat fins a quin punt. Crec que els cafès o els bars tenen un paper fonamental en cobrir aquesta necessitat tan humana de relacionar-nos amb altres humans.

Mertxe Pamplona Fernández

Sant Llorenç Savall, agost de 2021

*Cartell de Ramon Casas (1866-1932) per als Quatre Gats
(Font: Museu nacional d'Art de Catalunya)*

BIBLIOGRAFIA

- Augé, M. (2017). *Elogio del bistrot*. Madrid: Gallo Nero. Pp:43.
- Barley, N. (2004). *L'antropòleg innocent*. Barcelona. Edicions 62.
- Bayre F. Ardèvol E. Carbonell E. *El Zen del laberint*. Grau d'Antropologia i evolució Humana. Assignatura: Etnografia. URV-UOC. Curs 2020-21.
- Duhart F. Medina X. (2008). *Els espais socials de la paella. Antropologia d'un plat camaleònic*. Revista d'Etnologia de Catalunya, 32 pp 88-111.
- Evans-Pritchard, E.E. (1977). *Los Nuer*. Barcelona: Anagrama.
- Fornons D. (2011). Comer en la prisió: silente uniformidad identitaria. XII Congreso de Antropología. Lugares, tiempos y memorias. La antropología ibérica en el siglo XXI. Universidad de León.
- Gracia Arnaiz M. (2000). *La complejidad biosocial de l'alimentació humana*. Zainak, 20: 35-55.
- Harris, M. (1999). *Nuestra especie*. Madrid: Alianza Editorial. Pp 144.
- Lins Ribeiro, G. (2004). Descotidianizar. *Extrañamiento y conciencia práctica, un ensayo sobre la perspectiva antropológica*. En Constructores de otredad. Boivin M.F. Rosato A. Arribas V. Buenos Aires: Antropofagia. 194-198.
- Mallart L (2021). *Soc fill dels evuzok. La vida d'un antropòleg al Camerun*. Barcelona: Penguin Random House.
- Martí J. *Quan el bosc no ens deixa veure els arbres: cultures, individus i drets humans*. Revista de l'Alguer 10, 1999. pp.13-29.
- Medina X. F. Solanilla L. (2013). *Patrimonio culinario, institucionalització i mitjans digitals*. 2013. PH Investigació, 1. pp 55-75.
- Puig Artigas, I. (2017). *Cròniques de Xauen*. Valls: Quorum llibres.
- Vallejo, I. (2020). *L'infinit dins d'un jonc*. Barcelona: Columna Edicions. Pp:183.

- Villar, P. (2008). *La ciutat dels cafès. Barcelona 1750-1880*. Barcelona: La Campana.
- Zafra E. Larrea- Killinger C. Muñoz A. (2016). *Sabemos lo que comemos? Percepciones sobre el riesgo alimentario en Cataluña, España*. Dins Salud Colectiva, 12. pp 505-518.

FILMS

«*Todo sobre el asado*». 2016. Argentina. Directors: Cohn M., Duprat G.

Àngels Morral i Roma

Recordant l'Àngels als
10 anys del seu comiat

Aquell divendres era un dia especial perquè esperàvem una visita. Era a la redacció del Ripoll i m'havien comentat que a la reunió d'aquell vespre s'havia convidat a la nova infermera de Sant Llorenç, una noia del Bages, concretament d'Avinyó, que havia estat destinada al poble i que responia al nom d'Àngels. En tenia bones referències pels comentaris que havia sentit d'ella...

Es van sentir veus a la porta de la revista i tot baixant per la rampa que donava a la sala de redacció, va aparèixer... grassoneta, riallera i plena d'energia.

A partir d'aleshores tot va canviar al nostre entorn.

Introducció

El dia 7 de novembre d'enguany es complirà una dècada de l'adéu de la meva amiga. L'escrit vol ser un llegat a la petjada que ella va deixar en mi i al seu entorn.

Filla de Lluís Morral i Esperança Roma, neix a Avinyó. És la germana petita d'en Salvador, la Pilar i en Josep. Gelosa de la seva edat, no seré jo qui la hi delati.

De la seva infantesa, adolescència i joventut no en sé gairebé res malgrat haver-ho demanat a altres persones del seu entorn. Només sé que abans d'arribar al poble va passar una temporada compartint pis amb unes amigues a Barcelona.

Arriba a Sant Llorenç com a suplent d'infermeria a la tardor de l'any 1981 per rellevar a Mn. Miquel Rodríguez, fins aleshores practicant del poble.

De la Masia de Comabella, passà a viure a la Fonda Rius i, assetjada pels avis que s'hi hostatjaven, se'n va anar de lloguer als pisos de Mossèn Miró, 9, concretament al 2n-1a. Allà s'hi va estar quatre anys. L'any 1985 se'n va anar a viure a cal

Berbis, al costat de cal Pla, a l'Avinguda Catalunya, 58 i va deixar el pis de Mn. Miró al seu amic Magí Rovira. L'any 2000 estrenà casa pròpia davant la creu del Calvari (a la Ronda Vallès).

L'arribada al poble com a professional

Eren temps de canvis on ressorgiren les institucions democràtiques, es restablí la Generalitat i tot estava per fer. A Sant Llorenç l'any 1981 a l'ajuntament hi havia en Jaume Llobet i el seu equip (Cercle d'Amics de la Vila). La regidora de sanitat era la Maite Mañosa, amb la qual van haver de fer equip des del dia de la seva arribada i el metge del poble era el doctor Puig (lo doctor).

Entre ells hi va haver un bon *feeling* i juntament amb les ganes de treballar van anar vestint la desolada i desvalguda estructura sanitària del poble. El primer que varen fer és adquirir una nevera on poder conservar les vacunes i poder oferir un sistema organitzat i gratuït de vacunació local per als infants. També es varen fer revisions medico-

escolars i proves de tuberculina a les alumnes del convent i als alumnes de l'escola Mestre Gras. Varen endegar xerrades sobre qüestions sanitàries, cursets de socorrisme, prevenció de les càries amb fluor, control de la gestació, planificació familiar, etc.

El seu lloc de treball era el consultori actual dels "pisos de la Caixa".

Cartell editat per la Generalitat de Catalunya, sobre la planificació familiar, que lluía al consultori

Paral·lelament a les iniciatives sanitàries generals de la promoció de la salut i prevenció d'aquesta, la seva tasca d'infermeria era uns tasca diguem-ne de guàrdia. Entre ella i el Dr. Puig havien d'estar al servei de la salut local les 24 h. del dia els 7 dies de la setmana, era una «clàusula» que venia implícita amb la feina. Quantes vegades ens havia deixat de les nostres trobades per anar a atendre malalts o incidents imprevistos a modus de bombera de la sanitat. En no haver-hi encara infraestructures sanitàries a nivell general, els sanitaris dels petits pobles havien d'estar de guàrdia per atendre totes les urgències que anaven sortint fora d'hores.

Aquest marc de treball tan precari i esclau va precipitar en una amistat «interessada» i inesperada, la Roser Ribera. L'Àngels la va trucar a Monistrol, potser perquè Monistrol de Calders era a mig camí d'Avinyó i aquest era un trajecte molt transitat per ella.

La Roser era la practicanta de Calders i de Monistrol, on encara hi viu, i la seva metgessa tenia el consultori a Calders. Totes dues es van posar d'acord per fer-se suplències, malgrat ser de dues regions sanitàries diferents, per d'aquesta manera

poder agafar algun cap de setmana lliure o cobrir-se si alguna d'elles tenia algun imprevist que l'absentés. La Roser era més jove que ella i s'havia establert a Monistrol l'any 1978 com a interina.

Em comenta la Roser *«Érem la primera generació de dones amb cotxe i vam ocupar la majoria de places dels petits pobles. Fins aleshores sempre havien estat practicants, en masculí («Practicantes con urgencia») els que ocupaven aquestes places, però el canvi de règim i el fet de tenir carnet de conduir i cotxe va fer que, nosaltres, fòssim lliures i autònomes»*. Totes dues tenien un Citroën «dos cavalls» per galopar pel territori.

En vigília d'oposicions van quedar per estudiar juntes per a preparar-les. Es reunien a terra de ningú, a la masia de Les Elies a mig camí entre Sant Llorenç i Monistrol de Calders. Aquestes primeres oposicions es feren a Madrid i al contrari de la Roser, l'Àngels no s'hi va presentar. Aquest fet va posar en perill la seva plaça al poble doncs ella estava com a interina, però al final el titular de la plaça per oposicions hi va renunciar i d'aquesta manera va poder seguir exercint. A les següents oposicions, que ja es varen fer a Barcelona, va aconseguir la plaça fixe com a funcionària.

Una altra col·laboradora professional i amiga seva va ser la Maria Rosa Alcantarilla, infermera, resident a Barcelona però amb casa al poble on ve per vacances i caps de setmana. Van començar a tenir una relació professional quan la Maria Rosa li feia substitucions el mes d'agost, perquè l'Àngels pogués agafar uns dies de descans per poder desconnectar. Això va passar durant 3 o 4 estius. La Maria Rosa també tenia un dos cavalls groc i una estètica semblant a la seva, cosa que feia que de vegades les confonguessin.

Arrel de la seva col·laboració en les substitucions de l'estiu es va establir una bona amistat. Amb edats semblants, elles s'escapaven cap a Barcelona per anar a espectacles culturals: al Liceu, al teatre, al cinema, etc. i aprofitaven el viatge per anar a sopar o anar de compres. Em comenta la Maria Rosa que *«era molt parrandera, no en tenia mai prou i acostumava a allargar-se en les seves sortides. Li agradaven les coses boniques. Sovintejàvem una botiga d'antiguitats de Santa Coloma on ella sempre es firava amb algun objecte per a casa seva. També érem clientes assídues de Balnearis i Spas, ens els coneixíem tots!»*.

El 1994 el Dr. Puig és baixa com a doctor del poble i comença un període d'interinitats pel que fa als metges locals. Primer va ser la Dra. Alost, després la Dra. Turró i el darrer, abans del José Manuel Carmona, va ser el Dr. Batlle.

Un cop es varen crear els CAP's (1991) per regions sanitàries i que les seves infraestructures es vertebressin al nostre territori, concretament amb el CAP de Castellar, els sanitaris locals van tenir un important relaxament en les seves «obligacions professionals».

Tot i així l'Àngels seguia sent un referent als «mals de ventre» locals, i ella de manera altruista i desinteressada es cuidava de donar consells i solucions als imprevistos malgrat que el CAP de Castellar era, aleshores, el lloc de referència per a les urgències del poble.

El 1998 arriba el Dr. Carmona (el José Manuel), com a metge amb plaça fixe al poble. En aquells

dies era un jovenet de 27 anys. Al ser jove i novvingut l'Àngels el va ajudar a integrar-se al medi rural i a conèixer a la gent. Potser per la seva joventut una de les coses que li va caure de bon principi és el títol de doctor.

Em comenta el doctor que *“ella semblava que hagués nascut al poble i em va ajudar molt a conèixer i a entendre als meus pacients. Era una gran professional amb un gran compromís i sacrifici. Amb la implantació del Nou Pla sanitari es va sentir alleugerida al no haver de fer i decidir coses que no li pertocaven”*.

D'altra banda en anys successius, al ser un cul d'angúnie, va fer cursets de massatge, pedicura, reflexologia, nutricionisme... (segur que m'en deixo).

Tant a casa seva de l'Avinguda Catalunya com més endavant a la de la Ronda Vallès, hi tenia una habitació/consultori reservada als seus tractaments que els posava en pràctica pel benestar de la gent del poble.

Cartells dissenyats i editats per l'Àngels sobre alimentació i nutrició. El de dalt el va crear ella i li vaig dissenyar jo per fer cartells de format gros i que va penjar al consultori, corria aproximadament l'any 2005.

Recordo amb especial dolor el primer (i darrer) massatge que em va fer als peus pel meu “benestar”. Va ser com un viatge interestel·lar, vaig contemplar, entre crit i crit de dolor, estels i planetes en cada envestida dels seus dits contra els meus peus. Em deia que aquell mal era una inversió positiva a curt termini.

Un altre tret característic que vull remarcar relacionat amb la salut, en aquest cas la salut mental, és el gran carisma i empatia que tenia perquè la gent li fes confiança i li expliqués problemes personals i es sincerés. Ella sabia escoltar i es convertia, de manera involuntària, en psicòloga dels seus amics i pacients.

La seva actitud professional no era gens estàtica ni acomodada i sovint em feia crítiques de la poca delicadesa envers els pacients, el xantatge de les farmacèutiques o dels criteris per donar les baixes als pacients.

Una altra cosa que recordo és la política de protecció de la salut dels drogoaddictes i les mogudes perquè aquests poguessin disposar de xeringues estèrils per fer la seva «mala praxi» i evitar així l'amenaça de la SIDA i altres malalties infeccioses.

Tota aquesta sensibilització social va coincidir o es va complementar amb una proposta del Joan Margenat per adequar la Masia del Marquet de l'Era per encabir-hi un centre de rehabilitació de drogoaddictes.

Un denominador comú a totes les entrevistes que he fet a gent del seu entorn per fer aquest article és que coincideixen en aquesta expressió: «No sabia dir no» o «no tenia un no per a ningú».

Una mica coincidint amb aquest punt d'inflexió, o de relaxació amb la implementació dels CAPs i pel fet de tenir un horari estable, ella que no podia parar mai, va començar a dedicar part del seu temps de lleure a les propostes socials que anaven sortint al poble...

Primeres intervencions en el teixit social i associatiu de la vila

1981. A la seva arribada al poble es va integrar a la colla de la gent d'«el ripoll», on, a part de la Maite Mañosa, hi havia altres personatges de pen-

sament lliberal afins als seus. Recordo que anàvem a sopar amb la colla cada cap de setmana a Comabella, les Elies o a algun restaurant dels vorals i fèiem llargues sobretaules per arreglar el món.

Tot i així, era molt extrovertida i s'apuntava a tot allò que li agradava o li cridava l'atenció. El seu vestuari, llevat de la bata blanca que duia al consultori, era d'estil *hippy* a joc amb el seu «dos cabs» groc.

1987. Sinó vaig errat la primera intervenció en entitats socials de la vila va ser en la «fundació» del grup pessebrista. Corria l'any 1987 i des de «Casa l'avi» va sortir la proposta de fer un pessebre popular a plaça per guarnir les festes de Nadal. Aquesta proposta consistia en fer de manera artesanal figures de fang per bastir el pessebre que volíem exposar a la plaça major, coincidint amb la sortida de la gent de la missa del Gall, que com era tradicional, es feia a les 12 de la nit de la vigília de Nadal.

En aquests tallers artesanals s'hi va anar afegint gent diversa per a una causa comuna. Divendres a la nit ens reuníem a «Casa l'avi» per anar mo-

delant les figures principals del nostre primer pessebre popular. A mesura que s'acostava Nadal, també anava augmentant el fred a les nits dels divendres i mentre treballàvem, durant el vespre, ens havíem d'anar tornant les estades davant la llar de foc per fer entrar en calor les mans fredes de modelar fang.

1988. Com que l'experiència va ser divertida i el grup va cohesionar força, ningú va posar en dubte la continuïtat de l'activitat i l'any següent ens vàrem tornar a emplaçar per tornar a fer el pessebre i millorar, en tots els sentits, la feina feta el primer any.

Com no, l'Àngels va agafar la batuta del grup i ens va proposar d'anar a un taller de ceràmica a Sant Esteve Sesrovires, aprofitant els contactes que vàrem tenir amb ells durant la festa major d'aquest any, on van venir amb un forn i vam coure gerros i cendrers fets per la gent del públic amb la tècnica «*Rakú*».

Ens vam proposar fer el mateix que l'any anterior, però amb figures més petites i amb un disseny més creatiu i abstracte. Vam estar treballant durant tot un cap de setmana a Sant Esteve Sesrovi-

res per deixar les figures enllestides. Diumenge al vespre tornàrem cap a casa, però les figures varen quedar al taller doncs no les vam poder coure tal com teníem previst. Una setmana després les vàrem anar a buscar per poder mostrar-les en el pessebre de l'any 1988.

També durant aquest any va col·laborar en l'escenificació d'un poblat medieval que es va fer al carrer Vic durant la festa major. Aquest acte de festa major consistia en l'escenificació de 6 a 8 de la tarda, d'un carrer de poble medieval amb les seves botigues i artesans, fins i tot hi havia qui tirava les cartes al visitants. El carrer era presidit per una torre de guaita i d'un corral al davant del consultori on hi campaven, de 6 a 8 de la tarda, diversos animals de granja. Ella feia de teixidora amb un teler manual. A la festa major de l'any següent repetí l'experiència.

També coincidint en que dos mestres del Josep Gras, la Dolors Pallars i el David Sánchez havien fet un taller de manipulació de cartó pedra, l'Àngels els hi va proposar de fer un gegant per fer-lo sortir a ballar per festa major. La proposta va ser acollida amb entusiasme.

L'Àngels tirant les cartes al carrer de Vic en la representació del carrer medieval de la festa major del 1988.

Amb aquestes premisses vam començar un taller per fer el gegant. La gent, en general, érem els mateixos que estàvem implicats en el pessebre.

Aquest cop la nostra seu social va ser inicialment a Cal Silvestre. Allà vam començar a modelar amb fang el bust del gegant que volíem anomenar Capablanca, en referència al popular bandoler de les nostres contrades. Vam tenir problemes alhora de fer el contra-motllo de guix perquè aquest no s'eixugava. Després de molts contratemps vam aconseguir poder aplicar les làmines encolades del cartó pedra dins del motllo de guix per poder tenir la figura de cartó final. Quan el vam tenir, encara faltava el darrer procés que era aplicar “cola de conill” sobre la superfície, per després poder-lo pintar.

Però quan el teníem gairebé enllestit, i en una nit de lucidesa, ens en vam adonar que el nostre gegant no disposava gairebé de coll com per poder afegir-hi la resta de l'estructura. Aquesta va ser la primera crisi de grup. Al final vam decidir repetir-lo.

Vam reprendre l'activitat a les Escoles Mestre Gras i curiosament es van formar dos equips i en

conseqüència es van fer dos gegants de manera paral·lela.

També paral·lament es va formar un grup de grallers per acompanyar al Capablanca en les seves cercaviles. El David Sànchez en va ser l'aglutinador i vam estar assajant de valent fins dominar l'art de les gralles. L'Àngels també hi va participar.

També, aquest any, va participar en l'organització del primer Quovadis nocturn de festa major preludi dels quovadis posteriors.

1989. Els del grup pessebrista ens vàrem desplaçar fins a Olot per comprar figures de pessebre tradicionals de mida grossa per fer un pessebre dels de tota la vida i vam estar treballant al local adjunt de la casa de cultura. I així any rere any, aquest grup pessebrista ha perdurat, amb diferents alts i baixos, fins els nostres dies.

També el 1989 es va fundar la Coral Els Emprius. Ella var ser una de les cantaires fundadores de la Coral i va ser ella qui em va demanar que m'hi apuntés. Hi vam estar cantant fins l'any 1995 ella i jo fins el 1998.

Finalment i a corre cuita vam tenir el Capablanca enllestit per fer-lo ballar el diumenge de festa major d'aquest any, després de gairebé un any de feina. La nit abans de la ballada encara hi treballavem per deixar-lo enllestit! Recordo que a mi em va tocar fer el barret i el vaig acabar pels pèls, mai millor dit.

El primer contacte directe amb la masia del Marquet de l'Era va ser durant les manifestacions que es dugueren a terme amb motiu de la proposta feta per en Joan Margenat d'encabir a la masia un centre de rehabilitació de drogoaddictes. Era un vespre de divendres, crec recordar, i amb l'Àngels ens vàrem adreçar cap al carrer sant Feliu on hi havia una manifestació dels veïns a les portes del Marquet de l'Era amb pancartes, cridant i fent gatzara. Ens hi vàrem acostar i vam intentar donar alguns arguments i reflexions a favor de la proposta. Els ànims estaven força encesos i no vam poder acabar d'explicar-nos... vàrem haver de marxar per cames.

També aquest any es comença a treballar per crear a la Genoveva, la que serà parella del Capablanca, als annexos de la Casa Municipal de Cultura.

1990. A l'Àngels se li va posar entre cella i cella fer una auca del Gegant Capablanca. Per aquesta finalitat ens va enredar a mi i a dos angelets per aconseguir el que s'havia proposat. Una Àngel va ser la il·lustradora Salut Sanz, la llavors parella del també il·lustrador Carles Demiguel, que havia de fer els dibuixos de l'auca i l'Àngels Valero que havia de lligar la història i l'argumentari del bandoler per plasmar-lo a les vinyetes de l'auca. Jo vaig ser l'encarregat de maquetar-la i imprimir-la. Aquesta feina em va temptar a deixar un missatge ocult a l'auca en motiu de la conjunció d'angelets.

Per la festa major d'aquest any vam aconseguir fer ballar per primer cop a en Capablanca i la Genoveva a plaça. Ja els teníem aparellats! Va ser la presentació oficial dels gegants de Sant Llorenç Savall.

També en la festa major d'aquest any va col·laborar amb la «simpàtica» despertada popular de festa major que consistia en una cercavila amb gralles i timbals pels carrers del poble a les 7 del matí del diumenge per no donar treva als vilatans perquè sortissin al carrer per festa major.

Fotografia extreta del calendari editat pel Grup Pro Marquet de l'Era.

2000. Es constitueix el Grup pro Marquet de l'Era, destinat a conservar i sensibilitzar al poble de la restauració de la masia del Marquet de l'Era, patrimoni de la vila. L'ànima mater, com no, va ser l'Àngels Morral i podem considerar aquest fet com el de més calatge a nivell social, col·laboratiu i institucional. Per això profunditzaré de manera especial amb tot el que fa referència al Marquet de l'Era.

Vam establir les nostres oficines informatitzades a «Casa l'avi» a finals de l'any 2000 i els actes al pati del Marquet varen començar l'11 de setembre d'aquest mateix any en motiu de la Diada Nacional de Catalunya, amb un recital de poesia a càrrec de Rosa Cadafalch, acompanyada al piano per Antonio Ortuño.

El juny del 2001 vam publicar un tríptic anunciant les nostres intencions¹. També vam distribuir per tot el poble una enquesta on es preguntava als vilatans quin era el millor equipament per farcir la masia del Marquet.

El resultat de les enquestes proposades als vilatans varen ser els següents:

• Alberg	26,5%
• Centre de projecció i informació del parc natural de St. Llorenç	22,9%
• Local d'entitats i sales polivalents	18,3%
• Escola de natura	9,2%
• Sala d'exposicions	5%
• Museu o bar	3,6%
• Ajuntament	3,3%
• Altres	10,9%

Com podeu comprovar, el parer popular en aquest poble no hi pinta res. Al final s'hi va allotjar la casa gran, la proposta menys votada.

2001-04. Els actes que es varen fer al pati del Marquet durant els 5 anys de vida del Grup pro Marquet de l'Era són nombrosos² i n'hi ha que encara perduren entre nosaltres, com la Fira de Sant Ponç.

Entre tots aquests actes organitzats pel Grup Pro Marquet de l'Era, cal destacar per la seva elaboració i esforç:

- **Fires de Sant Ponç (2001-2004)** ³
- **I Fira de les Arts (2001)** ⁴
- **II Fira de les Arts (2002)** ⁵
- **Calendari del Marquet de l'Era** ⁶
- **III Fira de les Arts (2003)** ⁷

A la pàgina web de Lacera hi trobareu el material imprès pels esdeveniments.

És evident que tota aquesta tasca no la pot fer només una sola persona. El Grup pro Marquet de l'Era i la gent del poble en van ser els impulsors i protagonistes, però el que també és evident és que sense el llumí i la llauna de benzina que representava l'Àngels tot això no hagués esclatat i ni tant sols s'hagués plantejat. La majoria dels grups o artistes convidats van ser-ho de la mà de l'Àngels Morral, era ella qui remenava les cireres i «tibava del carro».

Trobo que aquest va ser un moviment social important, una petita revolució, on el desig i voluntat popular va poder canviar el destí de la masia

del Marquet que en principi era el de l'enderroc... Ens podem imaginar actualment un "Grup pro Masia de l'Agell" per restaurar i dignificar l'edifici més vell i emblemàtic del poble?

Viatge als EE.UU. (Nova York) Battery Park. 1994

Festa del Pi de Maig, 2008.

Corrien els anys noranta i un divendres d'estiu l'Àngels em va proposar d'anar a la platja, a Sant Pol. Em comentà que hi havia una platja nudista i que si ens animàvem hi podríem anar. També em va dir que tindriem una acompanyant, una mestra de l'escola Josep Gras que jo no coneixia. Li vaig dir que «*buenu*». Vam quedar el diumenge a les 8 del matí a plaça i allà vaig ser-hi puntual.

No hi havia ningú a l'àgora, tot era tranquil·litat fins que vaig sentir baixar un cotxe que venia de la Font de l'Aixeta. Quan aquest va arribar a la meva alçada va aturar-se i una noia jove, de veu agradable i d'ulls clars em va demanar si jo era el Joan. Li vaig dir que sí, i tot seguit es va disculpar en nom de l'Àngels per la seva absència. Em va comentar què li havia sortit un imprevist i no podia venir. Així que vaig pujar al cotxe de la noia desconeguda i ens en vam anar cap a Sant Pol de Mar.

Ens hi vam passar tot el dia i arribant em va convidar a fer una cervesa a casa seva. Malgrat no venir, ella va ser la protagonista.

En l'àmbit personal

Gelosa de la seva vida privada no va confessar mai la seva edat a ningú. Tots coincidim que totes les seves coneixences i amics eren més joves que ella. Amagava els seus problemes personals com si no interessessin a ningú o no volent molestar ningú amb els seus imprevistos. No es deixava conèixer. Malgrat el seu esperit «hippy» i lliure, era una persona plena de contrastos. Tenia una preocupació singular per a la seva família. En aquest aspecte era conservadora i tradicional. Feia innumerables viatges a Avinyó per cuidar als seus; al seu pare, la seva germana o el seu germà amb els quals tenia tota mena de detalls.

Casa seva era oberta a tothom

Des del minut u, casa seva era oberta a tots els seus amics, era la casa de tots. Són incontables les vegades que ella organitzava àpats per reunir els amics de manera totalment desinteressada i altruista. També els amics organitzaven sopars comptant amb ella i el menjador de casa seva. Mai passàvem comptes després dels sopars, ho as-

sumia tot ella amb satisfacció. Per casa seva passaven els amics, els amics dels amics i els fills d'aquests. Recordo sopars de cap d'any o de sant Joan multitudinaris on ens reuníem en llargues taules al menjador o al pati de casa seva.

Vull tenir un record especial pel seu gos anomenat Borinot que va adoptar des de que era un cadell i que van compartir junts una colla d'anys de les seves vides.

El «pal» [físic i conceptual]

Sobre l'any 1998 l'Àngels va comprar un terreny al sector de les cases de pedra amb la intenció de fer-se una casa a mida. No cal dir que era la seva gran il·lusió i motivació del moment. Al bell mig d'aquest solar hi passava un cablejat de subministrament elèctric que penjava de dos pals de fusta que no li van deixar engegar les obres en el seu moment i per aquest motiu va tenir una topada amb l'ajuntament.

En aquella època jo acabava de restaurar part de casa meva amb tots els maldecaps que això comporta. Als vespres, a casa seva, m'esbravava de les

enrabiades, problemes, disgustos i mal de caps que em generaven unes obres que no s'acabaven mai.

Quan ella va començar la seva aventura de bon principi va topar amb «el pal» elèctric que li va amargar l'existència. Aquest pal va fer que el seu humor canviés de manera important i en conseqüència ens va portar a un distanciament. No aconseguíem parlar de les obres de casa seva sense arribar al conflicte i posterior tensió, no li podia fer broma de les seves obres perquè continuava amb el seu mal humor i les vetllades no acabaven de manera agradable i sense hora de termini com fins aleshores sinó que esdevenien incòmodes, més breus i més espaiades.

Els problemes que va generar aquell pal en el seu entorn van agafar dimensions d'alçada, era el seu mono tema per als seus amics de confiança i va passar a ser una obsessió. A nivell personal va passar d'una postura oberta i neutre amb tothom a radicalitzar-se. Potser va coincidir en un moment de la seva vida que ja tocava... el passar de l'idealisme al pragmatisme, de tenir un tarannà hippy a passar a uns gustos més burgesos. No ho sé. Seria tota una experiència poder rebobinar i re-

viure una altra vegada la història sense l'existència del pal i de les seves conseqüències.

Tot i així, a partir d'aleshores els nostres camins es van distanciar i no puc fer un seguiment seu tan escrupolós com he fet fins ara.

Tota l'aventura del Marquet de l'Era la vaig seguir i hi vaig col·laborar, però a una certa distància. Em perdia algunes de les reunions que es feien degut a que estava plenament dedicat a organitzar la Festa de «A la recerca del 2000» del canvi de mil·leni i les dues edicions de les «Pilotes del Drac». Vaig insinuar-li que s'afegís al grup, però no ho va fer. També va coincidir que em vaig aparellar i la meua vida social es va diversificar entre St. Llorenç, Sabadell i Terrassa.

Després del Marquet

Passada l'etapa del Marquet de l'Era des de la vessant professional va mirar de fer un gir en la seva vida professional. Sant Llorenç ja se li feia petit i ella tenia plans per assolir altres fites, però el fet de que es posés malalta va fer que deixés el tema aparcats i es dedicés a guarir el seu mal.

També va fer alguna col·laboració de restauració amb el Grup de Geganters quan els gegants eren a la Vall Xica.

A nivell seu personal també va fer cursos de pintura i escultura amb la Montse Baquero de Castellar del Vallès. D'aquestes experiències en va sortir una obra de grans dimensions inacabada d'una parella amb un nadó als braços, que el Joan Roma va fer acabar a la Teresa Cadafalch i al Marc Clapers, i que com a record en va fer postals per regalar a les amistats.

Aquesta escultura també restà al Balcó de sobre el Banc Sabadell de plaça, en motiu d'algun Nadal.

Detall de l'escultura fruit del seu pas per l'escola de la Montse Baquero.

Epíleg

A la pregunta: «Posa un adjectiu per definir a l'Àngels Morral» que vaig fer als entrevistats, em contestaren que la protagonista era una persona: «treballadora», «compromesa», «amiga dels seus amics», «innovadora», «emprenedora», «intel·ligent», «dictadora», «tossuda com una mula», «vital», «generosa», «oberta a tothom», «selectiva», «sempre anava amb gent més jove que ella», «que no defraudava», «amb ganes de viure i amb molts objectius», «que sabia escoltar», «d'idees fixes i que no parava fins aconseguir-les», «que ens estimava molt»...

L'Àngels era un personatge singular del que en destaco dues etapes, la primera la de la seva arribada al poble i la segona a partir del pal com a concepte. Malgrat ser del Bages, poques persones han esmerçat tant temps pel poble començant per la plena dedicació i compromís dels seus primers anys com a infermera fins a l'àmbit social. Podem dir que fou ella, entre moltes altres coses, qui va engegar el projecte dels gegants i la recuperació del Marquet de l'Era. També va ser en tot moment el motor de l'antic grup Pessebrista.

L'Aventura de la masia del Marquet de l'Era és una aventura singular, un fenomen sociològic digne de menció. La constatació de com la força popular, fa que la classe política tiri enrere i passi de voler derruir la Masia a restaurar-la per allotjar-hi el nou ajuntament.

Tot això ho fa possible el gran moviment social que ella va generar al voltant del pati de la masia, des d'organitzar i lligar artistes i artesans per bastir aquest espai, com el fet de que va fer popular el seu projecte i tothom (gairebé), ens el vam sentir nostre. Tot el que programàvem tenia una assistència massiva i multitudinària. Em comenta un dels meus entrevistats que malgrat que la gent de l'ajuntament de l'època, va evitar anar als actes que allà s'hi van programar, a vigílies de les eleccions municipals del 2003 es van rendir al clam popular i hi van assistir.

Conec personatges similars, amb molta energia i amb objectius ambiciosos, però en la majoria dels casos, el seu denominador comú és el bé personal. En canvi d'ella no en puc dir el mateix doncs va esmerçar el seu temps laboral i d'oci al servei dels demés i de la comunitat de manera totalment altruista.

En agraïment a Àngels Morral Roma,
capdavantera de la recuperació
del Marquet de l'Era.

Sant Llorenç Savall, 2013

Placa commemorativa a l'ajuntament localitzada al pati del Marquet de l'Era.

És d'una manca de sensibilitat majúscula que passats 10 anys del seu adéu, no se li hagi fet cap detall a nivell institucional, passada la placa, que va demanar posar el «Grup Pro Marquet de l'Era» i que actualment llueix al pati de l'Ajuntament, col·locada amb nocturnitat i sense cap acte commemoratiu que la recordés.

Però malgrat això, no patiu, el seu record em seguirà per sempre més.

Joan Rosell MMXXI

Agraïments

El meu agraïment a:

Maria Rosa Alcantarilla,
Teresa Cadafalch,
Encarnació Candela,
José Manuel Carmona,
Maite Mañosa,
Roser Ribera i
Joan Roma...

... que m'han ajudat a recordar fets, reconstruir dades, dates (no us en fieu, són aproximades) i ordenar una mica el meu desordenat cronograma mental.

Al ser una dona polièdrica només he pogut narrar experiències comunes, el que no vol dir que tinguéssim multitud d'altres cares que desconexo i que la confecció de l'article i els seus col·laboradors m'han deixat entreveure.

[1] «Una breu i curta història

Fa cosa de nou mesos, un grup de persones molt diverses vam coincidir a interessar-nos per la casa coneguda com a Marquet de l'Era. Ja sabeu que la casa va ser adquirida fa uns anys per l'Ajuntament de St. Llorenç Savall. Els pressupostos del nostre Ajuntament són minsos, el nostre és un poble petit, això fa que els recursos de que es disposa siguin escassos. És evident per a tothom que la casa del Marquet necessita una rehabilitació i que el cost d'aquestes obres s'escapa totalment dels pressupostos municipals.

Tot això ens va fer pensar que per tal de recuperar la casa per a tots els vilatans calien ajudes externes, ajudes que pensem han de provenir d'institucions com el Consell Comarcal o la Diputació.

Abans de trucar cap d'aquestes portes però, cal que tots tinguem molt clar que val la pena rehabilitar la casa, cal que tots imaginem quin ús ens agradaria que se'n fes. També ens ha semblat necessari fer una mica de soroll a l'entorn del Marquet, que els veïns de St. Llorenç recordin que existeix, que la casa està tancada i que s'hi han de fer obres per tal de poder-la utilitzar. Això no només ho hem de saber els habitants d'aquest poble sinó que també ha d'estar en coneixement de les Institucions que pensem que ens poden ajudar.

Per tal d'assolir els objectius anteriors, hem organitzat diferents actes als Jardins del Marquet.

Nadala editada pel Joan Roma amb la reproducció de l'escultura de l'Àngels.

Avui ens trobem aquí per a una nova trobada a la que hem convidat a representants de diverses institucions per tal que coneguïn la casa i que s'adonin de les grans possibilitats que té l'edifici.

No sabem si aquestes invitacions han estat o no acceptades, en tot cas, estem avui aquí per a gaudir tots junts d'una festa dedicada a les arts i per tal de gaudir també d'aquests Jardins que, esperem que ben aviat podrem qualificar de magnífics.

Per aconseguir la participació de tothom quant a les idees de quines activitats podrien fer-se en aquest edifici, un cop haguem aconseguit la seva rehabilitació, vam passar unes enquestes a tots els veïns. N'hem recollit moltes i ara ens cal ordenar el seu contingut i analitzar-ne els resultats. En el proper número del Savall farem públics aquests resultats.

...el que hem fet

Les activitats al pati del Maquet de l'Era es van iniciar la vesprada del 10 de setembre del 2000, amb un recital de Rosa Cadafalch, acompanyada al piano per Antonio Ortuño, per a commemorar la Diada Nacional de Catalunya. Va ser la primera presa de contacte entre la casa i el poble, que va continuar els dissabtes següents quan alguns vilatans van posar-se mans a l'obra per restaurar, en la mesura del possible, el pati del Marquet. Així, es va fer un taller de manobres on es va pastar ciment, es van col·locar rajoles, totxos, es va restaurar la font i els murs.

Durant el mes de novembre, un grup de joves anomenat "Tusitala", ens va embadalir a nens i no tan nens amb contes d'arreu del món.

Durant el parèntesi de l'hivern, es va dur a terme la re-urbanització del carrer Raval i el robatori i saqueig de la casa, es van trencar vidres i el jovent va anar-hi a fer sessions d'espiritisme, mentre els adults s'enduïen les rajoles de l'era que s'havien deixat a banda per restaurar-la un cop acabades les obres del carrer.

Al maig es va organitzar la Fira de sant Ponç, on tothom va participar molt activament. Uns van dur productes artesans, altres herbes remeieres, altres diverses llepolies per a una vida més sana i natural, i altres passejant, comprant i gaudint de la festa popular.

A la Fira de sant Ponç els assistents van contribuir a embellir l'entorn comprant flors que varen ser plantades al pati.

...el que volem fer

En primer lloc, seguirem fent actes al pati del Marquet durant els mesos d'estiu aprofitant el bon temps. Entre tant, i guiant-nos per les enquestes recollides d'entre els vilatans, farem un projecte amb la idea més votada o combinant diverses idees, ja que l'edifici és suficientment ampli com per aplegar-hi diverses activitats. Aquest projecte serà tant arquitectònic com funcional. Un cop acabat,

l'encabirem en un dossier que editarem i farem arribar a les institucions que creguem ens poden ajudar per tirar-lo endavant. Serà la nostra presentació seriosa i oficial davant les diferents institucions. Per tal que aquest estigui a l'abast de tothom, mirarem de publicar-ho a una pàgina web, que també ens servirà d'aparador per anunciar els diferents actes que anem organitzant al pati, com les notícies que afectin l'evolució del nostre projecte.

Per tal que aquest projecte sigui una realitat nosaltres seguirem mobilitzant-nos i volem que tothom que hi estigui interessat s'hi adhereixi. És la nostra voluntat que aquest sigui un grup obert. Tot això, esperem, amb el recolzament de la casa de la vila, i en el seu nom, ja que el Marquet de l'Era és de tots nosaltres, llorençans.

Sant Llorenç Savall, juny del 2001»

[2] Actes

- Recital de Rosa Cadafalch, acompanyada al piano per Antonio Ortuño, per a commemorar la Diada Nacional de Catalunya.
- Taller de manobres on es va pastar ciment, es van col·locar rajoles, totxos, es va restaurar la font i els murs del pati del Marquet de l'Era.
- Contes d'arreu del món a càrrec del grup "Tusitala".
- I Fira de sant Ponç 2001
- Edició limitada del Vi Marquet de l'Era 2001
- Edició d'un llibre de receptes per Sant Ponç.
- I Fira de les Arts 2001
- Vermouth musical durant la festa major 2001
- 11 de setembre de 2001. Nit musical i Poètica
- Escola de dansa 2001
- Edició d'un calendari especial 2004-2006
- II Fira de Sant Ponç 2002
- Actuació de veus a capella del grup 2x4
- Edició limitada del Vi Marquet de l'Era 2002
- Vermouth musical durant la festa major 2002
- La Casa de la por.
- II Fira de les Arts 2002
- III Fira de Sant Ponç 2003
- Edició limitada del Vi Marquet de l'Era 2003
- III Fira de les Arts
- Edició d'un calendari especial 2004-2006
- Pel·lícula sobre la família i el neixement de «El Marquet de l'Era».

[3] La primera fira de Sant Ponç (2001)

On vam omplir el pati del Marquet de l'Era de multitud de paradetes i on les transaccions econòmiques es varen fer amb moneda pròpia, els anomenats «Marquets». El canvi de moneda s'havia de fer entrant a la Fira (pati del Marquet) i tots els productes allà exposats estaven valorats amb «Marquets» per a la seva compra. També vam publicar un llibre de receptes culinàries on hi va tenir un paper important l'Antònia Vidal, entre d'altres, amb un breu títol: «Petit receptari tradicional de les herbes remeieres, de les confitures, dels aixarops, de les melmelades i de molt diverses llepolies, per una vida més sana i natural.»

També es va elaborar un vi especial per a la Fira «Vi del Marquet de l'Era», era una sèrie limitada i numerada d'un vi elaborat per la Marisa Díaz. En totes les edicions de la fira de Sant Ponç fetes al Marquet, aquest vi en va ser un dels protagonistes de la festa.

Les fires de Sant Ponç es van succeir al Marquet de l'Era fins l'any 2004 que varen començar les obres a la masia del Marquet. Aquest any es va traslladar al Passeig de la Rectoria.

[4] I Fira de les Arts (2001)

Pintura: Va exposar el pintor basc S. Uranga
Música: Actuació de l'Orfeó de Sabadell i la Coral Nova Ègara de Terrassa, Santi Careta Jazz.
Gastronomia: Restaurants i pastissers del poble.

[5] II Fira de les Arts (2002)

Pintura: Bolívar i Quelot
Dansa: Dansa al Parc
Teatre: Grup Set de Teatre
Titelles: Jordi Regot
Música: Grup Instrumental Els Emprius, Toni Ortuño, Ester Formosa, Transeuntes, Santi Careta Trio
Poesia: Pepi Alguersuari, Carles Cano
Gastronomia: Restaurants i pastissers del poble.

[6] Calendari del Marquet de l'Era

Aquest calendari promogut per l'Àngels va ser especial en molts aspectes. El primer que crida l'atenció en veure'l és que no comença pel mes de gener ni és de 12 mesos, aquest va del març del 2004 fins el març del 2006. L'altre punt que crida l'atenció és que els diferents mesos van il·lustrats amb nusos de gent del poble. Per la seva elaboració hi van participar fins a 5 fotògrafs diferents: la Clara Oliveras, la Teresa Llordés, l'Agustí Roma, el Jordi Humet i jo mateix.

[7] II Fira de les Arts (2002)

Aquest any la fira es va fer al passeig de la rectoria, degut al començament de les obres al Marquet.
Teatre: Deborah Brawn i Ruben Rubiales, Grup Xivarri
Cinema: Mostra de curts, cinema al carrer
Fotografia: Exposició fotogràfica
Música: The Wild Turkey Band.

Viatge als EE.UU. (Washington) Escales del Lincoln Memorial. 1994

Lacera

*Butlletí de l'entitat Lacera
Cercle d'Estudis Llorençans*

Sant Llorenç Savall, novembre MMXXI